

Г Е Н О В Е Ф А

ОПОВІДАНЄ

про княжну засуджену невинно на смерть

від якої чудом спасла ся і
жила через шість літ в пущі.

ЦІНА 30 ЦЕНТІВ.

1919

З друкарні „Свободи”,
83 Grand St., Jersey City, N. J.

ГЕНОВЕФА

ОПОВІДАНЄ
про княжну засуджену невинно
на смерть
від якої чудом спасла ся і жила
через шість літ в пущі.

ЦІНА 30 ЦЕНТІВ.

1919
З друкарні „Свободи”, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

1. Граф Зігфрід вибираєть ся в похід.

Давно се було. Сонце Христової віри щойно сходило над німецькою землею, а Німці заставлені у вічних війнах, жили зовсім не так, як тепер.

Тоді то на високій скелі, окруженій двома широкими ріками, стояв серед чудових піль і лісів пишний замок. В сїм замку жив молодий граф Зігфрід.

Щасливе було його жите! Піддані любили й шанували його, а великі достатки запевняли йому вигоду. Нічого не бажав собі граф, тільки гарної й доброї жіночки.

І післав йому Бог подругу — гарну, як зіронька на небі, а добру й милосерну, як ангел. З її чудового личка була така доброта й невинність, що всі називали її „святою панею”, хоч її ім'я було: Геновефа.

Від весіля минуло вже кілька тижнів, а граф так і не міг відірвати очий від Геновефи. Мов на образок глядів на неї.

Так і сидів він одного вечера й розмовляв любобо з жінкою, коли нараз почув з надвору звук воєнних труб.

— „Що стало ся?” — спитав граф конюшого, що якраз вбіг поспішно до кімнати.

— „Війна!” — відповів конюший. — „Безбожні бісурмени напали на наш край і нищать усьо огнем і мечем. Два лицарі прибули саме від царя з наказами. Ми повинні ще сеї ночі виступити в похід і получить ся царським війском”.

Не було ради. Граф став сейчас готувати ся до війни й порозсилав слуг по сусідних лицарів. Всі зійшли ся на його замок, що аж звенів від брязкоту оружа та біганини узброєних людей. Графиня мала цілу ніч багато роботи, бо треба було гостий приймати й приготувати графови на дорогу одіж і всьо потрібне. Ранним ранком зібрали ся всі лицарі в повній зброї у великій кімнаті, а поміж ними стояв граф, закований від стіп до голови в зелізо. На подвірю зібрала ся кіннота й піхота та ожидала графа, уставившись у боевий ряд.

Геновефа вступила тепер у кімнату й по звичаям того часу передала чоловікови меч і спису.

— „Носи сю зброю за Бога й вітчину — на оборону невинним, а на страх злочинним!” — сказала вона й мов стіна біла упала йому на груди. Прочуте будучого горя наповнило мимоволі її серце. — „Ах, Зігфріде! Як би ти так не вернув ся!” — простогнала вона й закрила лице руками.

— „Не жури ся, Геновефо!” — відповів граф. — „Таж ми й дома так само близькі смерти як і в бою — всьо в божих руках. Божа рука береже нас таксамо в лютій боротьбі, якби й в найпевнішій замку. Хто боїть ся Бога, той не має вже більше чого боятись. Тому не жури ся, люба жінко, і будь спокійна. Сторожу над замком і над тобою поручив я передовсім Богу, а опісля управителеви моїх маєтків. А тепер віддаю тебе опіці Всевишнього. Бувай здорова, не забувай мене й моли ся за мене!”

Геновефа зійшла з ним по кам'яних сходах на подвірє. На повитанє графа загреміли труби, а в кривавім саяві ранньої зорі заблиснули мечі. Граф скочив на коня, глянув ще раз на Геновефу й пігнав скоро, щоби скрити сльози; а за ним рушили лицарі і військо. Геновефа гляділа довго за ним з вежі, а коли вони вже зникли у долині, замкнула ся в свою кімнату й плакала там цілий день, забувши навіть на поживу.

Відтепер жила вона в повній тишині. Як ро-

жевий ранок сходив над смерековими лісами, то заставляв її вже при роботі, а сльози, як роси, спадали на цвѣти, що вона їх вишивала. А як зазвонів церковний дзвін, спішила вона до церкви й благала там Господа о щастє мужеви. Все ходила вона на Службу Божу, а часами й пополудни бачили її в Божім домі. Вона збирала з околиці сільські дівчата, учила їх шити й вишивати та розказувала їм неоднo цікаве. Також була вона правдивою матерію убогих і хорих. І кожний знайшов у неї роботу й зарібок, а де тільки хто занедужав, там вона зараз спішила й її лагідне слово осолоджувало недужим хоч би й як гіркі ліки. Вечерами шила вона в крузі служниць, а ще пізно в ночі сідала нераз при вікні й співала побожні пісні. В цілім замку уважала вона дуже на порядок і обичайність і не дозволяла ніякої неправди.

Управитель, котрому граф поручив всьо своє майно, називав ся Гольо. Був се укладний і образований чоловік, що умів гладким говоренем і захованем зеднати собі кожного. Але була се людина без боязни Бога й без совісти. Власну користь і приємність клав він понад усьо. Чи се, що він робив, було добре й справедливе, се його зовсім не обходило, коли тільки було воно йому корисне й приємне. Тому сейчас після відїзду графа почав він поводити ся гордо, як справдішний пан. Він убирав ся красше чим його пан, видавав великі пири, уряджував що дня інші увеселеня й розтрачував так не своє майно. При сім зневажав він старих, вірних слуг графа, відтягав кождому зарібникови навіть гірко запрацьовану заплату, а убогому не давав ані кусничка хлїба. Тільки супроти Геневефи виявляв він все ще найглибшу пошану, а його приязність і услужність для неї не мала границь. Геневефа вела ся з ним все з повагою, говорила з ним тільки те, що було конечне й пригадувала йому все його обовязки. Зразу слухав він її й намагав ся скривати перед нею пиль-

но свої блуди або хоч оправдати їх. Але з часом ставав він все смілійший і дійшов вкінці до такої безвстидности, що поважився ставити до неї найбільше безсоромні бажання. Вона дала йому відповідну відправу з найбільшою огидою; та з того часу став він її завзято ненавидіти й постановив її погубити.

Геновефа, не прочуваючи нічого доброго, написала до графа листи, де представила Голя в правдивім світлі й благала мужа забрати від неї того небезпечного чоловіка. Сей лист передала графиня своєму кухареві Драконові, людині наскрізь чесній, що бажала своїм панам тільки добра. Дракон мав сей лист переслати потайки графові довіреним післанцем. Та хитрий Гольо догадався всього. І в хвили, коли Геновефа передала Драконові лист, впав до кімнати Гольо з витягненим мечем, убив нещасного кухаря перед очима графині й наробив великого крику. Всьо в замку збіглося чим скорше до кімнати й усі побачили тільки доброго Дракона у власній крові на землі, а побіч нього графиню, що без слова, перестрашена упала на крісло. Тепер став Гольо перед службою говорити на чесну невинну графиню такі погані річи, що всі паленіли з сорому. Опісля вислав він сейчас до графа гонця з брехливим листом, в котрім представив Геновефу невірною, нечесною жінкою. Її саму велів кинути в найглибше підземелля замку.

Гольо знав добре вдачу свого пана. Він знав, що граф є справді дуже благородний, справедливий, милосерний і великодушний; але що він притім всім не вміє запанувати над своїм поривистим гнівом, дразливістю та ревнивістю. „А однаоднісінька склонність, що її не держить ся на поводах”, — думав собі сей лихий чоловік — „є подібна до кільця в носі медведя. Можна його ним вести, куди хочеть ся”. Отже числив на се, що

граф у першій приступі гніву дасть приказ убити графиню.

2. Геневефа в тюрмі.

Вежа, що була призначена на в'язницю, була найстрашнішою вежею в замку. Геневефа не могла ніколи подумати про неї без жаху й щиро співчувала з нещасними в'язнями, що були там замкнені. А тепер кинено її саму до найглибшого льоху сеї вежі. Було там зимно, темно й страшно, як у гробі. Мури були чорні, а всюди спливала зелена вогкість. Підлога була вимощена червоною цеглою. Ніколи не заглядало там сонце або привітний місяць. А та смужка світла, що вдирала ся сюди крізь малесеньке, закратоване віконце, вистарчала хиба на се, щоб стали видні страхіття сеї нори. Дріжачи від страху й приголомшена болем та журбою, сиділа Геневефа на леговищі з соломи. Коло неї стояв глиняний збанок з водою, а дрібка простого, чорного хліба була її цілою поживою.

Та як тільки прийшла вона троха до себе після першого переляку та болю, зложила руки, глянула до неба й стала молити ся, проливаючи гіркі сльози:

„Отче Небесний! Сиджу тут глибоко під землею і споглядаю до Тебе. Всі мене тепер опустили. Нікого не маю крім Тебе. Ніяке милосерне око не глядить на моє горе. Мого голосу не почує ніяке людське ухо. Але Ти бачиш мої сльози; Ти чуєш мій зойк! Таж Ти є всюди. Ти є також і тут, в сьому темному місці. Мій батько й моя мати не знають нічого про мене, а мій муж далеко. Мої щирі приятелі не можуть мені допомогти. Але Твоє рамя всесильне. Ти можеш відчинити браму маєї тюрми. Змилосерди ся надімною, найліпший Отче!”

З невинного плачу поробили ся їй з часом на очах і лицах рани. Та нераз сиділа вона мов скаменіла з жури і не плакала навіть. „Якжеж щасливі” — говорила вона — „хочби й найбідніші люди в порівнянню зі мною! Вони хоч бачать гарне, синє небо й любі, зелені луги. Чиж не ліпше, щоби я була не графинею, а денною зарібницею або пастушкою? Всьо мені забрали й я не маю вже нічого! Але” — говорила вона дальше, а сльози пили їй на ново — „Ти ще є, мій Боже! Будь же моїм сонцем! І як тільки Тебе згадаю, то мені стає так ясно на душі, а моє горем зморожене серце розпливаєть ся знова в сльозах!” І се успокоювало її. „І коли Ти, Боже” — думала вона — „велів мені дістати ся до вязниці, то мусить се бути добре для мене. Бо Ти посилаєш терпіння тільки з любови. Під нещастем скриваєть ся щастє й благословене — так само, як Твоя рука скрила під гіркою й твердою шкаралушею деяких овочів соловке зерно. Тому й я хочу знести се горе, зіслане Твоею батьківською рукою, терпеливо. Тільки з Тобою хочу говорити й жалувати ся на мойого гонителя. Ти так хочеш — чини зі мною по Твоїй волі, тільки дай мені свою ласку. Проти Твоеї волі не обидить мене ніхто ані на волосину”.

Така молитва успокоїла її дуже. Їй немов здавало ся, що якийсь голос говорить їй в душі: „Бодри ся, Геневефо! Ти мусиш ще багато перетерпіти, але з усіх сих терпінь виратує тебе Господь. Ти тепер вправді в очах людий злочинниця, але твоя невинність засіє колись яснійше сонця”.

3. Геневефа стає в тюрмі матерію.

Геневефа сиділа в тюрмі кілька місяців. Весь той час не приходив до неї ніхто крім Голя, що безнастанно повтаряв їй свої безстидні просьби й тільки під сим услівем обіцяв їй привернене чести

й освободжене з вязниці. Але Геновефа сказала до нього: „Ліпше уходити перед людьми за нечесну, ніж бути нею в ділі. Ліпше загинути в сій тюрмі, ніж злочином видвинути ся на царський престіл”.

Терпіня її ставали тимчасом все більші. Незабаром після відїзду мужа впевнилася вона в радісній новині, що стане матір'ю. Ся хвиля й прийшла і вона стала матір'ю сина. „Дитиночко люба!” — сказала вона й тулила його дріжачими руками до себе. — „Так ти вже тут! І в сьому страшному місци довелось тобі побачити сьвіт! А твоя бідна мама не має навіть пеленочки, щоби тебе сповити. Ніхто не подасть мені й ложки теплої страви — якжеж я, така хора й знеможена можу тебе вигодувати! В сій страшній тюрмі нема навіть іншого місця, щоб тебе положити, крім гнилої соломи й зимного, твердого каменя. Під сим темним, вогким склепінем, з якого все капає вода, мусиш хіба з зимна згинутися. Немилосерне каміне! Чогож ти зробиш мою дитинку холодною водою? Чиж ти так без серця, як і люди? Та ні — простіть мені! Ви, німі мури, маєте більше чуття; ви не можете дивитися на горе моє і моєї дитини і сумуєте й плачете зі мною”.

Опісля знесла вона очі до неба, підняла дитинку в гору й промовила, заливаючи ся слезами: „Боже, Ти дарував мені сю дитину! Нехай же вона й буде зовсім Тобі посвячена! Се Твоя ласка! Ся дитинка належить до Тебе! Не можу я віднести її до Твого сьвятого храму. Але Ти є і тут присутний — а де є Ти, там є й Твоя сьвятиня. Тут нема нікого, щоб подержав її до хресту, нема сьвященника, щоб пригадав батькови і кумам їх обовязки. Отже я, сама мати, заступлю ту сьвященника, батька й кумів. Обіцяю Тобі тут торжественно, Боже, що як Ти зволиш мені й моїй дитині довше жити, то я виховаю сього хлопця у сьвятій вірі в Тебе, Отче, в Твого Сина й Духа, у сьвятій любови до Тебе й усіх людей і що я буду його хоронити від

злого як дорогий мені повірений жемчуг, щоби колись я могла Тобі його віддати без гріховної змази і здати з того перед Тобою рахунок". І ще довго молила ся вона тихцем, а опісля взяла начине з водою, охрестила дитину й назвала його Гореславом. „Бо" — сказала вона — „у горю і сльозах прийшов ти на сьвіт. Отже Гореслав нехай буде твоє ім'я".

Опісля завинула вона дитину в свою запаску й положила її на лоно. „Так — промовила вона — моє лоно нехай буде тобі колискою". А потім подивила ся з жалем на кусень твердого, чорного хліба, що лежав коло неї і говорила: „Отсе, бідна дитинко, отсе має бути на будуче твоя пожива! Вона тверда й проста і вистарчає ледви для мене самої; але не жури ся, сльози твоєї матери зм'ячать його, а при божій помочи буде його досить для мене і для тебе". Вона розтирала твердий хліб дрібонько й живила ним дитину.

Коли раз дитина спала собі безжурно на її лоні, похилила ся вона над сином і зітхнула: „Боже, поглянь на отсе немовлятко! Таж цвітка стратила би тут, серед сеї темряви й холоду красу й барву і зів'яла би та зблідла без сонця й тепла! Якжеж може моя дитинка, така ніжненька цвітина, рости тут? Боже, не дай їй так марне загинати! Як я її люблю, як радо віддала б я за неї своє жите! Але Ти любиш його ще більше від мене; Ти любиш мене і всіх людей більше, чим мати дитину. Так, — додала вона зворушеним голосом — таж Ти сам сказав: І колиб мати могла забути свою дитину, то Я таки тебе не забуду".

Геновефа сказала се голосно, а від того пробудила ся дитина й засьміяла ся любо уперве до матери. „І ти сьмієш ся, дитиночко? — промовила вона й притиснула його до серця. — Ти не зважаєш на страховища сього місця? Так сьмій ся! Твій усьміх говорить мені більше, чим тисячі слів. Ти немов говориш мені: мамо, не плач і будь ве-

села! Ти є справді бідний, але Бог є багатий. Ти є безпомічний, але в Бозі маєш могутню охорону. Ти мене любиш дуже, але Бог любить мене й тебе ще більше. Так, сьмійся тільки, люба дитинко, сьмійся! Як ти сьмієшся, не може твоя мама плакати!"

По кількох днях прийшов Гольо знова. З диким, зміненим лицем підступив він до неї. „Вже досить мені сього! — сказав він. — Коли ви вже хочете остати глупою й не думаєте покинути своєї примховатої чесноти, так хоч змилосердіть ся над дитиною. Бо коли ви не схочете жити по моїй волі, то мусите — скарай мене, Боже — умерти, а з вами й дитина!"

Геновефа відповіла спокійно й без боязни: „Ліпше тисяч раз умерти, як згодити ся на таке, чого я мусіла би соромити ся опісля перед Богом, мужем і всіми добрими людьми". Гольо поглянув на неї скаженим зором, відвернув ся гнівно й затріснув за собою залізні двері з такою лютою силою, що аж задріжала в'язниця в основах, а громовий гук котив ся ще довго по склеплених підземелях.

4. Геновефу звіщають про блиску смерть.

О півночі застукав хтось нечаяно до малого віконця в тюрмі. „Люба графине, не спите ще? — кликав якийсь тихий, плачливий голос. — Що я вам маю сказати! Боже, Боже! Не можу й говорити за сльозами! Ах, той безбожний Гольо! Коби його Бог покарав і кинув на саме дно пекла — того проклятника!"

— „Хтож ти є?" — запитала Геновефа, встала й підійшла до крати.

— „Донька в'язничного сторожа!" — відповів голос. — „Тямите? Я Берта, що вже так довго хору, тасама, котрій ви підчас недуги зробили тільки добра. Я вас так люблю, отже й хотіла б кон-

че виявити вам свою вдяку. Але щож! Приношу вам страшну вістку: ви умрете ще сеї ночі. Така воля графа, бо він думає, що ви справді така погана злочинниця, як се представив йому Гольо. Нині дістав він лист від графа. Кати вже замовлені. Вони мають відрубати вам голову. Се зовсім певне. Я сама чула, як Гольо умовляв ся з ними. І ваша дитина має умерти, бо граф не хоче її признати своїм сином. Страх не давав мені спокою, я не могла сеї ночі й ока замкнути. Як тільки всьо заснуло, зволікла ся я з свого ліжка й попробувала добити ся до вас. Бо і я не могла би жити, колиб ще раз не поговорила з вами, не попращала ся й не подякувала вам ще раз за вашу любов до мене. Коли ви маєте ще що розпорядити або щонебудь лежить вам на серці, то повірте се мені, щоби всі ваші тайни не пійшли до гробу і щоби колись я могла посвідчити вашу невинність”.

Геновефа настрашила ся дуже й довго не могла видобути слова з переляку. Вкінці сказала вона: „Люба дитино! Будь ласка, принеси мені сьвітло, папір, перо і чорнило”. Дівчина принесла се, а Геновефа почала писати. А що там не було ані стола, ані крісла, то написала вона на підлозі такий лист:

„Найдорозший мужу! Лежачи оттут, на зимній підлозі моєї тюрми, пишу ще до Тебе. Коли Ти будеш читати сей лист, то вже ся рука, що його пише, буде лежати давно в гробі. За кілька годин стану перед Найвисшим Судією. Я засуджена на смерть яко злочинниця. Та Бог сьвідком, що вмираю невинно; в сьому впевняю Тебе перед Його сьвятим лицем і на порозі вічності. Вір мені, я не сходжу з ложю з сього сьвіта.

„Найліпший мужу! Мені тільки Тебе жаль. Знаю, що Тебе мусіли страшно обманути, бо Ти не казав би инакше убивати Твою дитину й Твою Геновефу. Але як Ти колись пізнаєш обман, то не

жури ся сим надто! Таж Ти любив мене все і Ти не винен моєї смерті. Така вже воля Господа.

„Та благай Бога, щоби Тобі простив Твою палкість. Не суди нікого, заки Ти його не вислухав. Нехай сей заскорий суд буде вже й останній у Тебе. Направ се одиноке лихе діло — хоч як мало Ти тут завинив — тисяч добрими ділами. Се є найліпше, що можеш ще зробити. Сумувати й мучити себе — не допоможе вже нічого. А опісля подумай також, що є небо. Там побачиш знова свою Геновефу, там переконаєш ся про її невинність і вірність, там побачиш уперве свого сина, котрого Ти тут навіть не видів. Там не розлучать нас уже лихі люди.

„Та мені лишило ся вже мало хвиль на землі. А я хотіла би ще дуже сповнити свої останні обовязки. Отже я дякую Тобі ще за любов, яку Ти мені виявляв у ліпших часах. Возьму любов до Тебе з собою в могилу.

„Займи ся моїми добрими родичами. Будь їм добрим сином. Бо я не можу вже до них написати — моя година близка. Але скажи їм Ти, що я не є злочинниця, що я умерла невинно, що я в годині скону ще про них думала, що я дякую їм сердечно за всьо, всьо, що вони для мене зробили.

„Голя, бідного, засліпленого — не вбивай у своїм гніві. Прости йому, як і я йому прощаю. Чуєш? Прощу Тебе о се. Не хочу ніякої злости брати з собою у вічність і задля мене не повинна поплисти ані капля крови.

„Добрий, невинно вбитий Дракон був одним із найчесніших Твоїх слуг. Дбай про вдову, що остала по нїм, і будь батьком його бідним сиротам. Ти йому се винен; бо його привязане до Тебе було властиво причиною його смерті. Він умер за Тебе. Також не забудь заявити публично й торжественно, що він невинен.

„Добру дівчину Бертю, що передає Тобі сей лист, нагороди. Вона одна була мені вірна, хоч

уся було проти мене, чи радше з боязни перед Гольом ніхто не важив ся обстати за мною.

„Своїм підданим будь лагідним паном. Не накладай на них надто великих тягарів. Старай ся про се, щоби вони мали справедливих урядників, гідних сьвящеників і добрих лікарів. Вислухай сам кожного, хто має якусь скаргу або має пожалувати ся на свою біду. Передовсім будь щедрий для убогих. Я гадала стати матір'ю для Твоїх підданих і зробити їм ще багато добра. Зроби се за мене. Ти маєш тепер подвійний обов'язок бути їм батьком.

„А тепер прашай в останнє. Не сумуй надто за мною, найлюбійший мужу! Я радо вмираю; бо коротке й повне плачу се житє. Бог змилуєть ся над моєю грішною душею. Ще раз прашай і моли ся за мене. Я вмираю з примиренням, повним любови серцем і остаю ще й в годині смерті — Твою вірною подругою Геневефою”.

Сей лист писала Геневефа серед рясних сліз. Чорнило й слъози сплили ся так разом, що письмо ледви можна було прочитати. Опісля дала вона лист дівчині й сказала: „Заховай сей лист як дорогоцінність і не показуй його нікому. А як мій муж верне з війни, передай йому його до власних рук”. А вкінці здіймила Геневефа з шиї шнур жемчугів та промовила: „Сі жемчуги, люба дитино, возьми собі за твої милосерні слъози. Вони були моєю весільною оздобою і я не скидала їх з того часу майже ніколи з шиї. Нехай вони стануть тепер твоїм приданим. Вони варті кілька тисячів золотих. Але коли ти стала богата, не вір нічому на землі. Пам'ятай, що сі жемчуги носила твоя графиня на сій шиї, яку незабаром перетне меч. Учи ся з моєї долі, що не можна числити навіть на найліпших людей. От і я ніколи не подумалаб, що сей, котрий подарував мені отсі жемчуги яко окрасу на шию, велить колись відрубати сю саму шию. Тому здай ся тільки на Бога. А тепер іди вже і будь по-

божна й добра. Я мушу ще своє серце звернути до Бога й приготувити ся до вічності. Пращай!"

5. Геновефу ведуть на страченє.

Ледви дівчина відійшла, затріщала залізна брама й отворила ся з лоскотом, а в тюрму увійшло двоє закутих в сталь людей. Один з них держав палаючий смолоскип, а другий ніс в руці величезний меч. Геновефа клякла із дитиною й стала молити ся. Оба прибувші гляділи не без здивовання на її бліде, знищене лице й на любеньке дитятко, яке вона зрошувала сльозами. „Встань, Геновефо”, — промовив чоловік з мечем, котрого Гольо наймив за ката, зухвало шорстким голосом — „бери свою дитину й ходи з нами!” Геновефа скрикнула: „Боже змилуй ся надімною — я в Твоїй опіці!” — Встала й пійшла за ними. Дорога вела довгим, підземним коритарем, що, здавало ся, не мав кінця. Чоловік із смолоскипом ішов наперед, другий з мечем за ним, а великий, кудлатий пес біг на кінці.

Вкінці прийшли вони до великих, залізних дверей. Чоловік, що йшов наперед, встроїв в них ключ і згасив смолоскип. Двері отворили ся і вони знайшли ся на вільному воздуху, недалеко великого ліса. Небо було засіяне зірками. Місяць клонив ся до заходу. Зимний вітер віяв, бо се була осінь. Жаден з товаришів Геновефи не промовив ні слова. Вони завели її далеко-далеко в ліс, аж прийшли на свобідну поляну, окружену високими ялицями, похмурими вязами та дріжачими осиками. Тепер промовив чоловік з мечем: „Пристань, Геновефо, і клякай!” Геновефа клякла. „А тепер давай сюди дитину, а ти, Гайнц, завяжи їй очі!” — говорив він дальше, витягнув з піхви меч, підніс його і вхопив дитину за ручку. Але Геновефа притиснула дитину кріпко до себе, глянула на небо

й закричала голосно: „Боже, нехай я умру — ра-
туй тільки мою дитину!”

— „Не панькай ся!” — сказав немилосерний
чоловік. — „Що мусить бути, се мусить бути! Да-
вай тут!”

Але Геновефа стала кричати з плачем: „Мої
дороженькі! Чиж се можливе, щоб ви убивали сю
бідну, невинну дитину? Що ж воно завинило? Кому
воно зробило що злого? Убийте мене! Я вмиру ра-
до! Гляньте, ось моя шия! Тільки даруйте жите
моїй любій дитині! Занесіть її до моїх родичів. А-
бо, як не хочете, то позвольте мені жити не для
мене, а для моєї дитини. Я не покину ціле жите
сього ліса і ніколи не пійду між людей, щоби Го-
льо не довідав ся, що ви мене пощадили. Дивіть
ся, я, ваша пані й графиня, паду перед вами з бла-
ганем на коліна. Та ж ви знаєте, що я невинна! Пев-
но будете колись того жалувати, що ви тепер не
звжали на мої сльози! Будьте милосерні для мене,
а й Бог буде колись для вас милосерний! Нехай
вас дочасна нагорода не поведе до злого діла, бо
за се жде вас вічна кара. Бійте ся більше Бога, чим
людей. Або чи може хочете висше почитати Голя,
чим Бога? Не проливайте невинної крові, бо кров
невинних кричить до неба о пімсту і убийник не
знайде вже спокою”.

— „Я сповняю тільки приказ” — сказав чо-
ловік з мечем. — „А чи се справедливе, чи ні, не-
хай за се відповідає Гольо й граф”.

Але Геновефа благала дальше: „Погляньте
тільки на небо. Бачите там місяць? Дивіть, він хо-
ваєть ся поза ялиці, як би не хотів глядіти на се,
що ви задумуєте зробити. Чи видите, як криваво
він заходить? І кілька разів колись глянете на
нього, почуєте від нього обжалуване за невинно
пролиту кров. Хоч би він навіть стояв високо на
небі й здавав ся всім людям ясним, то вам буде
він видавати ся червоний як кров. Чи чуєте? Зри-
ваєть ся вітер. Як таємно шумлять дерева і як

голосно дріжить листе! Ціла природа бурить ся на вид убийства невинности! Бачите там у горі зьвізди? Тисяч очима глядить на вас небо. Чиж ви можете під Божим небом сповнити такий злочин? Подумайте, що там високо над зьвіздами є Бог, перед котрого лицем мусите колись стати. Боже, Батьку вдів і сиріт, змягчи серце сих людей, що мають також жінки й діти! Здержи їх рамя, щоб вони пощадили нещасну матір і маленьке дитятко і щоб вони не брали на свою душу кривавої вини!”

Гайнц, що досі все мовчав, отер собі сльозу й промовив: „Слухай, мені рветь ся серце! Лишім її! Як хочеш конче пролити кров, то вбий радше свій меч Гольови в грудь! Він є злочинник; але вона робила в своїм житю хиба добро. Згадай тільки, кільки то добродійств одержав ти від неї в останній своїй недужі”.

„Вона мусить умерти!” — відповів тамтой; він звав ся Кунц. — „Тут нічого не допоможе, любий Гайнце! І мені жаль її, хоч як тверде серце в мене, але коли ми її лишимо при житю, мусимо ми оба вмерти. А їй се й так не допоможе. Таж Гольо буде вміти її ще знайти. До того мусимо йому принести її очи на знак, що ми її стратили”.

„А таки лишимо її при житю!” — сказав Гайнц. — Таж ми можемо так зробити: нехай вона присягне, що не вийде ніколи з сього ліса, а Гольови принесемо очи твого пса, що прибіг за нами. Певно лиха совість не дозволить йому так дуже приглядати ся їм і він не пізнає обману. Та тобі, здаєть ся, тяжко убивати пса? Подумай тільки, Кунце, чиж наша люба графиня й наш молодий граф не варті більше, як — Господи прости мені — твій пес? Кунце, не будь же нелюдом!”

— „Та я не є ним!” — відповів Кунц. — „Один Бог знає, що ще ніколи не приходив мені так тяжко мій уряд. Але Гольо буде скаженіти, як не виконаємо його приказів”.

— „Що мені там Гольо!” — сказав Гайнц. —

„Виратувати жите невинному, се без сумніву добре діло. А чи скорше, чи пізнійше, принесе воно добрі плоди”.

Кунц сказав вкінці: „Нехай буде! Попробуємо!” Він провів тепер Геневефі страшну присягу, що вона ціле жите не вийде з сього ліса, а Геневефа мусіла повторяти за ним кожне слово. А також Гайнц мусів присягнути на меч, що не скаже про неї нікому й словечка і не буде ніколи навідувати ся до неї. Щоби бути вже зовсім безпечним, завели її Кунц і Гайнц ще кілька миль горами й долами в глибину ліса там, де людська нога ще не ступала. Тут впала вкінці Геневефа з дитиною, що її несла на руках, без сили під ялицею. А тамті полишили її так і відійшли. Тільки Гайнц обернувся ще раз і втираючи сльози, сказав: „Коби лиш Бог змилював ся над нею й над її дитиною! Бо коли Бог не буде для неї більше милосерний, чим люди, тоді шкода цілої роботи!”

Коли вони оба повернули до замку, сидів Гольо в розпуці й опер голову на руки. „Оттут приносимо очі!” — сказав Кунц, стоячи при дверех і показуючи очі пса на долоні. „Я не хочу дивити ся на них!” — скричав Гольо страшним голосом і вхопив за шаблюку. — „А як мені котрий з вас поважить ся хоч би тільки назвати її ім'я, то порубаю його отсею шаблюкою! Геть мені з очий і не показуйте ся мені ніколи на очі!”

— „Дивне диво!” — говорив опісля Гольо сам до себе. — „Ще недавно здавала ся мені пімста на Геневефі така солодка — а тепер гадка про се є для мене так страшенно гірка, що я дав би собі вточити крови, аби тільки всьо тоє назад відстало ся. Бо хто пійде за голосом своєї пристрасти — той мусить того опісля жалувати!”

6. Геновефу й її синка ратує від голодової смерти ланя.

Геновефа лежала довго без пам'яті під ялицею. Коли прийшла до себе, побачила себе самотною серед глухого бору. Тимчасом покрило ся небо хмарами. Стало зовсім темно. Страшна буря зашуміла деревами. На дереві над нею закричала сова, а недалеко завив вовк. Вона дрожала від страху мов листочок.

„Боже, Боже!” — шепотіла вона. — Який ляк обіймає мене! Та Ти, милий Боже, Ти і тут зі мною. Тобі ніч днем. Ти бачиш мене. Де нема нікого з людей, там є Ти. Ти ніколи не опускаєш тих, що уповають на Тебе. Ти спас мене й мою дитину з рук людей — безконечна дяка Тобі за се! Ти не даш нам згинуту від диких звірят. На Тебе покладаю ся й не бою ся нічого!”

Вона сіла з дитиною на руках під деревом, вдивила ся з тихими сльозами в небо і ждала, аж стало дніти. Але ранок приніс їй нову журу. Був се похмурий осінній день. Всьо довкола оповите імлою було якесь страшне й дике. Довкруги себе бачила вона тільки нагі скали, терне й густі корчі, а тільки тут й там виставали смереки й ялиці. Холодний вітер переймав дрожю аж до кости, а до того став ще падати дощ і сніг. Геновефа перемерзла зовсім, а дитина стала з зимна й голоду голосно плакати. Вона стала пильно шукати якого дуплавого дерева, де могла би схоронити ся і диких овочів, щоби пожитись. Але ніде не було сухого місця, а на безлистих корчах не полишилось і ягідки. Тоді вона вигребала із замерзлої землі своїми ніжними пальцями кілька корінчиків — а сніг довкола зачервоїв ся від її крові! Сі корінчики розжувала вона й дала їх дитині їсти.

Опісля пійшла вона з дитятком на руках просто перед себе, хоч як була втомлена, а довкола лютувала негода. Перейшла так кілька стрімких

горбів і побачила нараз у стіп спадистої скелі невеличку, привітну долину, заслонену деревами й кущами. Геновефа зійшла на долину. В скалі, густо порослій ялицями, відкрила вона під звисаючим галузем отвір, що був входом до печери, яка могла вигідно помістити двоє або й троє людей. Недалеко відси випливало із скали чисте як хрусталь жерело. При жерелі росло кілька яблінок, та на них видніли тільки останки зівялого листя, а не було там ні одного яблочка. І гарбузове бадиле пняло ся по скелі в гору; та його листе вже зісохло, а овочі були що правда великі й гарно жовті, одначе зовсім зігнили й не до ужитку.

Геновефа увійшла з дитиною до печери. Тут знайшла вона вкінці захист перед дощем і вітром. Та все ще дрожала вона від зимна. Було саме полудне. Голод мучив її страшенно, а й дитина стала знова з голоду плакати й кричати. Тоді Геновефа клякла в печері, положила дитину перед себе на землю, зложила руки й дивлячи ся через отвір на небо, стала молити ся: „Ти, добрий Отче на небі! Споглянь на сльози матери й на її дитинку, що марне загибає! Таж Ти живиш навіть у люту зиму круків, що там літають кругом високої скелі. Ти не забуваєш навіть на хробачка, що лізе по каміню, й дозволяєш йому знайти хоч стебелину зеленого моху. Тому Ти можеш мене й мою дитину удержати тут в сій пущі й добути з каменя хліба. Ти не даш нам загинути; Ти позволив нам найти мешкане; Ти й подбаєш про нашу поживу!”

Ще не скінчила вона молитви, як хмари розділили ся, а споміж них виглянуло ясне сонічко та огріло печеру. Нараз зашуміло щось по сухім листю і перед Геновефою станула ланя, яка наблизилася ласкаво до графині, бо в сій безлюдній околиці не стрічала вона ще людей. Печера була її звичайним мешканем. Геновефа перелякала ся зразу лані, але незабаром успокоїла ся вона й стала гладити зьвірятко, якому се подобало ся о-

чевидно. Тепер прийшла Геновефі гадка поживити себе й дитину молоком лані. Вона приложила дитину до лані, а дитина стала жадібно ссати. Ланя не боронила ся, бо як раз вовк позаїдав її маленькі й надмір молока мучив її. Опісля завинула Геновефа дитину, що схотіла спати в частину свого одягу й положила її в найдогіднішій місці печери.

Що йно тепер подумала вона про себе. Вона вийшла з печери, назбирала гарбузів, розкроїла кожний з них острим кремінцем на двоє й вимила в жерелі. Коли вона вернула, ланя положила ся в печері. Геновефа дала їй сьвіжого з'їля, назбраного коло жерела. Ланя встала і стала їсти їй з руки, а опісля полизала її, немов би хотіла подякувати їй за се. Тепер спробувала Геновефа подіти ланю. Зьвіря стояло спокійно й Геновефа наповнила кілька гарбузяних мищинок сьвіжим молоком. Опісля впала вона на коліна і піднісши мищину повну сьвіжого молока в гору, стала молитись із сльозами: „Мій Боже! Прийми мої сльози яко подяку за Твою ласкаву доброту. Бо справді, се молоко — то Твій дар! Ти велів із сеї скали витриснути жерелови мені на поживу! Ти так дав, що якась пташка загубила в сій глуші зернятко гарбуза яко якийсь пустельник, який може мешкав у сій печері, посадив тут і сей гарбуз і сі яблїнки при жерелі. Ти подбав про се, щоби мені не бракло начиня прийняти Твій дар. Ти повів мої кроки до сеї печери, де я знайшла отсе добре зьвіря. І тепер не згину вже анї я, анї моя дитина. Тепер уже можу сьміло заглянути в очи холодній зимі, бо Ти будеш зі мною!”

Вона напилася тепер молока, а сльози вдячності скотили ся по її лиці. „Що за чудовий напій!” — сказала вона. — „Так не смакувала мені ще ніяка страва. Мій Боже! Як то я не знала правдивої цїни сьому напиткови при столі моїх родичів! Прости мені, що я Тобі колись була так мало вдячна; прости, що я зробила так мало добра убо-

гим! Алеж бо я й ніколи не знала, яка то страшна мука голод! Справді, неодному бідоласі моглиб багаті невеличким коштом принести велике покріплене!”

Коли вона поживила ся молоком і ще раз подякувала за се Богу, вийшла з печери та стала рвати довкола мягонький мох і носити його запаскою до печери. Там урядила вона собі й дитині вигідну постіль. Опісля позгинала сильне, густе галузе смerek, що звисало над входом печери, і ще більше захистила так своє мешкане від вітру. Густе галузе закрило тепер вхід мов зелена заслона, а в печері настав милий півсумерк. Теплий віддих лані ogrівав печеру любо.

Геновефа, втомлена працею, а ще більше пригодами сього дня, сіла на скальний відлом, що находив ся в церкві і був мов би умисне сотворений на сиджене. Тепер стало їй лекше на серці. Вона дякувала Богу щиро, що виратував її з тюрми й дав їй певний захист перед Гольом. Що правда, подумала вона й про се, що їй прийдесть ся тут багато перетерпіти. Але вона пригадала собі божественного Спасителя, котрий радо приняв свій хрест і умер на ньому. Вона знайшла два патишки, один довший, а другий коротший, зробила з них хрест і так промовила до нього: „Мій божественний Спасителю, що з любови до мене й усіх людий умер на хресті! Сей Твій знак хочу все мати перед очима. Все буде він нагадувати мені Твою любов. З тобою хочу зачати моє пустельниче життя в сій глуші. Моє терпіне є тепер моім хрестом. Я хочу терпеливо взяти його на себе й усе молити ся, як Ти: Отче, нехай буде Твоя воля, а не моя! Се моє терпіне мусить колись скінчити ся, а тоді надійде хвиля, коли я буду могла сказати з Тобою: Сповнило ся!”

Після сеї молитви поставила вона хрест у невеличкім заглибленю в печері так, щоби він все впадав в очи, положила ся на постіль у моху й

лагідний сон замкнув її очі — перший раз по довгім часі.

7. Просте жите Геневефи у пуші.

Від тепер жила Геневефа в сій глуші як правдива пустельниця. Зима минула, прийшла весна й літо, минули й вони і знова настала зима, а нічого цікавого не пригодило ся. Коли Геневефа сиділа так літом у горячий південь між німими скалами й деревами і не чула довкруги нічого крім краканя круків або кованя дятлів; коли у страшну осінню ніч стояв зимний місяць високо на небі й осьвічував самітну долину; коли вона зимою гляділа із своєї печери на безмежні купи снігу, в якому видно було тільки сліди диких звірят, тоді мучила її сердечна туга за родичами, за мужем або хоч би й за лицем якоїнебудь людини. „Якжеж щасливі” — зітхала вона нераз — „є люди, що живуть у сусідстві з собою, розмовляють один з другим і можуть поділити ся взаємно своєю радістю й своїм горем! І які вони нерозумні, що так часто не зважають на се солодке щасте й затроюють собі взаємно се жите!” Але незабаром заспокоювала вона себе й говорила: „Боже, щасте бути з Тобою є безконечно солодше від побуту між людьми! Бо коли ми навіть далеко від людей, то все таки Ти є так близько коло нас — у глухій пуші й у тихій півночі. Що за щасте, що ми можемо говорити з Тобою кожної хвилі! Ти найщиріший приятель нашої душі!” Вона привикла так усе приставати з Богом і розмовляти з Ним духом, що на сій приязній, щирій розмові минали їй години мов хвилини.

Хоч плекане дитини, копане корінчиків і збиранє ріжних лісових овочів забирало їй багато часу, то все таки мусіла вона неодну годину пересидіти так, без праці.

Тоді говорила вона: „Колиб я так мала хоч голку й нитки, то як приємно миналиб мені тут хвили! Люди нарікають так часто на працю; а без праці стає жите так сумне й нудне і найтяжша робота є солодка супроти безділства”.

Часом огортала її туга за доброю книжкою. „Кілько то годин” — говорила вона — „моглаб я провести на читанню й научити ся чогось! Та Твої діла, Господи, кругом мене є також книгою, яку Ти сам написав”. І вона стала відтепер приглядати ся пильнійше Божим ділам і маленька цвіїтина, гарний хрущик, пестрий мотиль справляли їй невимовну приємність, як що тільки могла вона на них відкрити сліди доброти й премудрости Господа. А великою потіхою для неї було се, що Христос брав так багато своїх порівнянь із таких самих предметів, які її тепер окружали.

Коли сонце засіяло знова з весною так любо й привітно в її печері, тоді говорила вона з утіхою: „Милий Боже! Твоє сонце є для мене гарним образом Твоєї доброти. Бо Христос, Твій Син, сказав: Небесний Отець каже своєму сонцю сходити над добрими і злими. — Моя любов до людей рівна тому сонцю. І своїм ворогам чинилаб я добро, як би я тільки могла”.

Коли жура о житеві потреби давила її і сум обняв її серце, тоді вона, почувши одного гарного ранка веселий спів пташок, сказала: „Ви такі веселі й безжурні й шебечете так любо, ви, малі, кохані сотворіня! Чогож я маю бути сумна? Таж Ісус не хоче сього коли каже: Погляньте тільки на піднебесні птиці! Вони анї не сіють, анї не жнуть, анї не збирають у стодоли, а таки ваш небесний Отець живить їх. Чиж ви не значите більше від них? — Так, мій Боже! Ти любиш мене більше, чим усі ті птиці; отже я й повинна співати з радости й не журити ся, як тепер ніхто для мене анї не сіє, анї не жне, анї не зве́зе сно́пів у шпихлірі”.

Коли гляділа на цвѣтки, що пестрими барвами украшали її долинку, говорила вона: „І ви є мені певним свѣдоцтвом, що Господь не забуває на мене, як от на тую незабудьку. Про такі цвѣти говорив Христос: Глядіть на пильні цвѣтки! Вони ані не працюють, ані не ткають. Та все таки кажу я вам: Навіть Соломон у всій своїй пишноті не був так гарно одягнений, як одна з них. Колиж Бог убирає так гарно траву на полі, чиж не мав би Він сього зробити тим більше вам, ви маловіри? — Отже я не буду вже більше малодушна і хоч не можу тепер ані шити ані ткати, не буду мучити себе журую о моє убране”.

Коли в лїтню пору ставало в її долині душно й горячо, а вона спрагнена приходила до свого жерела, черпала й пила свѣжу воду, говорила вона часто: „Чим се жерело є для моїх спечених уст, тим є Твоя наука, Твій дух, Боже, для моєї душі. Таж Ти сам говориш: Хто має спрагу, сей нехай прийде до мене і пє. Вода, що її дам йому, стане в ньому жерелом, що все пливе аж у вічне жите. — Так, отсе внутрішнє житєве жерело само покріплює мене потїхою; як раз тепер, коли мені відібрано всяку людську потїху й вирвано всі радощі пожитя з друзями”.

Часто, коли вона гляділа на величезні скелі, що замикали її долину і вже тисячі лїт стояли тут непорушно мимо вітрів і негоди, приходили їй на гадку слова Ісуса: „Хто чує мої слова, і сповняє їх, того порівнюю із мудрим чоловіком, що побудував дїм на скелі. — На Твоєму слові побудую своє щастє й воно буде стояти кріпко мов скала”.

Навіть колюче терне було їй наукою. „Колиб із вас, тернисті рослини, можна збирати виноград і інші благородні овочі”, — говорила вона — „булоб се мені дуже мило й певно придалоб ся в сій пущі. Але мусить бути так, як казав Ісус: З терня годі збирати винограду, а з колючок смоквів. Кожде добре дерево приносить добрі овочі, але лихе

дерево приносить лихі овочі. — Отже я хочу бути добрим деревом і творити добро, скільки можу. Ніколи не хочу бути така як терне, що вміє тільки колоти, а не видає доброго овочу". Так то сонце, пташки, цвіти, жерело, скала, а навіть терне пригадували їй слова Ісуса й давали багато до думання.

Та любійша, чим весняне сонічко, чим цвітки й пташки, була для неї дитина. Геневефа виносила її кожного погідного дня з печери під гарне, синє небо. Коли вона опісля ходила з дитиною на руках по долині, гляділа на ланю, що пасла ся недалеко у пахучій траві й розмовляла з дитиною ніжними словами; коли дитинка простягала за нею маленькі ручки й усміхала ся до неї, то їй здавало ся, що сей усміх украшає цілу пушу довкола, а всьо довкруги сіяє золотом. Тоді падала вона часто там, де стояла, на коліна, притискала дитину до груди, споглядала на неї з лагідною усмішкою материнської любови й говорила: „Боже, якже я маю дякувати Тобі за се, що Ти полишив мені сю дитину! Кілько радості, кілько потіхи, кілько щоденного милого труду подає вона мені у сьому дикому пристановищі! Глянь також і Ти, Небесний Отче, ласкаво на сю дитину і дай їй щасливо рости! Якже спокійно й весело глядять її оченята, яке чисте отсе чоло окружене кучерями, як безжурно спочиває вона тут коло мого серця! Правду то казав Божественний Спаситель: Коли ви не станете як отсі діти, то не можете увійти в небесне царство. — Колиб то усі люди були з доброї волі й розумної надуми такі без гордості, зависти, ненависти й інших лихих пристрастей, як отся дитинка в своїй невинности й щасливім незнаю! Тоді малиб ми певно небесне царство в наших серцях; тоді моглиб ми жити на сьому сьвіті так щасливо, як дитина при груди матери”.

Часами будило ся в неї сильне бажанє відвідати церков. „Яке се блаженство”, — говорила вона — коли тисячі упадають разом перед Го-

сподом на коліна, слухають Божого слова або коли похвальний гимн безчисленної юрби вірних несесть ся побожно до неба! Як би я так могла почути хоч церковний дзвін, то певно мені стало б легше на серці! Але ціла природа, небо надімною й земля довкруги — є також Твоєю сьвятиною. Боже, а серце, що беть ся у самотній пуші й тужить за Тобою, є також Твоїм вівтарем. Отся долина є сьвятиною, що Тобі є посьвячена, а моє серце нехай буде в ній вівтарем”.

8. Геновефа як матір у пуші.

Як часами під лопухами й тернем у лісі виростає прекрасна червона цвітина, так зацвила тепер для Геновефи у її самоті найкрасша споміж усіх радостей. Її люба дитина Гореслав ріс, учив ся ходити, почав лепетіти слова і став справді прекрасним хлопчиком. Геновефа не мала чим у лісі вдягати дитину. Але одного дня побачила вона малу серну, що її вбив лис і хотів саме зісти. Геновефа прогнала лиса й забрала темну шкіру серни щоби з неї зробити Гореславови одяг. Вона огорнула його шкірою. Але руки й ноги полишили ся все таки ще незакриті й він був подібний у сьому одязі до малого Івана в пустині, котрого малюють звичайно огорненого в кожу ягнятка. Хоч хлопчик не їв нічого крім зіля й корінчиків, молока й води, однак виглядав так сьвіжо й здорово, так гарно й цвитучо, як саме жите.

Геновефа, що вже пару літ не чула слова з уст людини, тішила ся невимовно, коли почула перші зрозумілі слова дитини; а ще більшої радости знала вона, коли хлопчик вимовив уперве виразно вираз: мама. Було се з початком зими. Тепер розмовляла вона з ним цілими годинами у своїй темній печері. Теплійшими днями виходила з ним на долину й учила його називати всьо, що тут ба-

чила: від сонця аж до кремінчиків, від високої ялиці аж до низкого, вічно зеленого моху. І незабаром могла вона вести з дитиною про се маленькі розмови. Перші промінні розуму, що будив ся у хлопчика, перші іскри дитячої любови, які вона могла заважати у любого сина, наповняли її невимовною радістю, а кождий день приносив їй нові утіхи. І відразу зацвила для неї серед непривітної зими прегарна весна.

З кінцем зими занедужав хлопчина і не міг довгий час опускати печери. Але незабаром після перших весняних днів виздоровів він і розцвив ся дальше так гарно, як рожа. Тоді Геновефа взяла його за руку й вивела уперве з темної печери на свіжий воздух у цвітисту долину. Велич весняної краси, яку хлопець побачив тепер нараз, зробила на нього величезне вражінє, бо вже й його розум почав будити ся й рости свідомість. Зачудований пристанув він і глядів на всьо очима, що в них блєстїла радість і здивованє. „Мамо, що се?!” — крикнув він. — „Що я бачу? Аджеж усьо зовсім инше, як було перед тим — всьо богато красше; отся долина була ще так недавно біла від снігу, а тепер вона така зелена, що ялиці супроти неї зовсім темні. А корчі й дерева, що ще недавно стояли зовсім нагі й хиба який пожовклий і зсохлий листочок покривав їх, мають тепер так богато-богато ніжних, ясно-зелених листочків. А як любо й тепло сяє тепер сонце! Або й небо — яке воно чудово синє! А тут, коло моїх ніг, бачиш, що за прегарні, маленькі сотворїня? Які вони білі, жовті, сині!” — „Се цвіти, люба дитинко” — сказала Геновефа. — „От, зірву кілька тобі. Бачиш отсі білі первістки? В середині вони такі жовтенькі, а дрібонькі, білі листочки довкола червоні по краях. Отсі зовсім жовті — се козельці. Понюхай їх! Вони пахнуть так гарно. Отся синя цвітка — се фіялка. Вона пахне ще красше. Возьми сю китичку — вона твоя і нарви собі ще більше, кілько

хочеш". І хлопець нарвав так багато цвѣтів, що й не міг їх обняти своїми малими рученятами.

Геновефа завела його опісля у зеленіючі корчі під тінисті дерева. — „Послухай тільки", — сказала вона — „не чуєш нічого?" Хлопець почув перший раз при розбудженій свѣдомості многоголосний спів птахів, котрі гніздили ся тут безчисленними громадами, не полошені пустими людьми.

— „Ой!" — скрикнув цікаво Гореслав. — „Що се звенить так гарно? По всіх корчах і деревах роздають ся тут сотки любих голосів. Ано, погляньмо, що се є!"

Геновефа сіла на великий камінь, покритий м'яким, зеленим мохом, в тіні кількох молодих буків, взяла хлопця на коліна й посипала ковкруги, як се вона робила часто в зимі й у перших днях весни, назбираних зерняток насіння лісного зілля. І прилетіла до неї ціла гурма птахів — зелений чижик, червоногрудий снігур, сірий воробчик, гарна коноплиночка. Всьо се стало пильно збирати насінє. „Бачиш", — сказала Геновефа — „отсі пташки співають так гарно". Малий Гореслав аж відходив від себе з радости. „Мої любенькі звіряточка!" — крикнув він. — „То ви співаєте так красно?! Ви вмієте далеко красше співати, чим круки, що так сумно кракали цілу зиму, але бо ви й гарнійші від них!"

— „Але скажіть мені, мамо", — говорив він дальше — „чому тепер усюди так гарно? Відки взяло ся тут тільки чудових річий? Бож ви не могли украсити так величаво нашу долинку тоді, як я був недужий. Та й до того ви були все при мені в печері, а й не змоглиб ви зробити чогось подібного".

„Дитиночко люба!" — відповіла Геновефа. — „Вже я говорила тобі, що ми маємо на небі такого доброго вітця, Господа Бога, що сотворив сонце, місяць і зьвізди. Отже то Він зробив се всьо, що-

би ми могли сим утішати ся". — „Любий, добрий Бог!" — сказав хлопчина. — „Який Він мусить бути зручний, як багато Він уміє!" — Геновефа усміхнулася на сю діточу наївність. „Певно" — сказала вона, обіймаючи сина — „колиб ти говорив таке, як будеш старший, не один назвав би тебе нерозумним і сьміяв би ся над тобою; але хиба тому, що він забув би, як то й він говорив такесаме і як то поволи прийшов він сам до пізнання".

На другий день збудив її Гореслав раненько й сказав: „Мамо, а встаньте тільки й ходіть зі мною! Поглянемо, що знова зробив милий Бог". Геновефа усміхнулася й пійшла з ним над річку, що плила з жерела долиною. „Диви", — говорила вона — „в тіни сеї високої скали стоять чорні, колючі кущі тернини. Бачиш, вони мають багато маленьких зелених і білявих кульок. Се є цвiтові пупінки. А там на соняшнім боці скали є інші кущі тернини з довшими вже пупінками. Яблінки кругом жерела знаєш уже від давна. Але придиви ся їм тепер добре! Як бачиш, на їх галузях повно тепер великих пупінків. Тепер уважай добре кілька день на отсі пупінки й потім розкажеш мені всьо, що завважаєш".

В ночі падав тепленький, весняний дощик і зараз розвинуло ся багато листочків і цвiтів на деревах. І ранком падав досить сильний дощ. А як тільки дощ устав, побіг Гореслав у долину, але скоро вернув назад і кричав з радістю: „Мамо, зелені кульочки на тернині стали тепер біленькими цвiтками! А інші корчі вкрили ся малими ясно-зеленими листочками, а пупіночки на них стали ще більші. Також і дерева при жерелі повні цвiтів, таких гарних, білих і червоних. Отсе радість. Який же добрий Бог! Ходи лише й подиви ся!" Геновефа пійшла з ним. „Бачиш", говорив він — „отсі прекрасні цвiтки на тернині? Одні вже розвили ся, а другі ще нерозвинені. От, у сьому пупіночку що йно проглядає червонава краса! Чи

Господь Бог не зміг за одну ніч упорати ся з усіми цвітами?" „Дитиночко", — відповіла Геновефа — „се не коштує Бога ніякого труда. Він міг би всьо виконати в одній хвилині, бо Він є всемогучий". „Але скажіть мені", — говорив хлопчина далі — „як то Бог міг усьо се зробити за одну ніч?" Геновефа пояснила йому, що Бог бачить у ночі таксамо, як і за дня, а Гореслав дуже дивувався йому.

Одного дня сказала Геновефа до Гореслава: „Тепер покажу тобі знова щось. Ходи зі мною!" Вона взяла кошичок, що його сплела з прутя, і завела хлопця на соняшне місце між ялицями я скалою, де вже кілька день тому завважала цвіти суниць і дозріваючі ягідки. Деякі ягідки були вже зовсім дозрілі й червоніли як жар. „Чи се також цвіти?" — запитав хлопець. „Ні", — сказала Геновефа — „се суниці". Вона зірвала кілька найкрасших і промовила: „Ану отвори уста й покушай". Хлопчина зів і положив руку на груди із словами: „А то смачне! Чи можу ще більше назбирати?" „Добре" — відповіла Геновефа — „назбирай собі й їдж, кілька хочеш, але тільки таких, які є вже добре червоні. Також можеш наповнити ними цілий отсей кошичок і занести до нашої печери". І він почав своїми маленькими ручками збирати ягідки й їсти. „Який же добрий Бог", — сказав він — „коли подає нам сам смачні річи!" „Отже й подякуй Йому за се!" — відповіла Геновефа. Гореслав глянув блискучими очима в гарне, синє небо, поцілував свою руку й посилаючи поцілуй до неба, крикнув, як міг найголосніше: „Мій Боже, дякую за суниці!" Опісля звернувся він до матери із словами: „Але чи Господь Бог чує се тільки?" Геновефа притиснула його до серця й сказала, усміхаючись: „Зовсім певно! Навіть колиб ти се тільки подумав, а не сказав ані слова, то й про се знав би Бог, бо він є всевідучий; Він чує, бачить і знає всьо".

Гореслав хотів тепер кожного дня бачити щось нового й тішитись сим, що зробив Бог. Але Геновефа сказала: „Ти мусиш тепер сам уважно глядіти, чи що в нашій долині нема нового й гарного, а опісля розкажеш мені про всьо, що побачиш”. Отже одного ранка прибіг Гореслав у веселих підскоках і став кричати: „Мамо, тепер знайшов я щось дуже гарне! Маленький кошичок, а в ньому сидить пташка! Ходіть тільки й погляньте, яке се красне!” Він повів маму за руку до корча й сказав: „Подивіть ся ось тут, в темну гущавину корча! Не бачите нічого?” „Се гніздочко, сину” — відповіла Геновефа — „воно виглядає як маленький кошичок. Так як ми мешкаємо в печері, так птахи сидять у гніздах. Диви, як приязно глядить відтам пташка на нас. Тепер вона відлітає. Можеш отже оглянути близше її гніздочко. Ось зверху воно сплетене дуже мудро із стеблин сухої трави, зеленавого можу й тоненьких корінчиків; а в середині вистелене ніжним, мягоньким пірем. Поглянь там тільки добре!” Вона піднесла хлопця до гори, щоби він міг ліпше придивити ся. „Яке се гарне!” — сказав він. — „Але що се за пять маленьких кульочок, що там лежать?” „Се яєчка”, — пояснила Геновефа — „видиш, які вони ясно-зелені й які гарні червоні цяточки на них!” „А щож робить пташка з яєчками?” — питав хлопчина далі. „Побачиш колись сам!” відповіла Геновефа. — „Тільки диви ся на них пильно що дня: але не дотикай їх ніколи, бо сполошиш пташку й вона утіче”.

По кількох днях пійшов Гореслав знова з матірю до гніздочка. Там були вже місто яєчок молоді пташенята.

„Гляди лише”, — сказала Геновефа — „які вони маленькі й ніжненькі! Вони ще сліпі й не мають піря. Вони не можуть ще літати, а навіть не годні вискочити з гніздочка”. „Бідненькі!” — промовив хлопець. — „Але чи вони не змерзнуть або не згинуть з голоду?” „Ні, дитинко!” — відповіла

Геновефа. „Бог вже подбав про се. Гніздо є в середині м'яке й вистелене теплим пухом, щоби малі писклята мали де вигріти ся. Воно кругле, щоби вони ніде не вдарили ся й не зробили собі чого злого. Се чудове гніздочко зробила собі сама стара пташка. Правда, що воно дуже мудро зроблене? Ми, люба дитинко, не могли би збудувати такого гніздочка. Сеї штуки научив Бог старих птахів, бо Він дбає і про сих маленьких пташок. Диви, густе, зелене листє корча, котре тепер, як сонічко припікає, подає ніжним пташенятам тінь, хоронить їх перед вогкістю, як паде дощ. А в ночі і в зимні ранки й вечері прилітає сюди стара пташка й садовить ся над ними з розпростертими крилами, щоби вони не померзли. Навіть отсе терне на корчі не росте тут даремно. Воно хоронить маленькі пташенята перед лихими круками, що без нього певно поїли би їх. А так колюче терне здержує й коле їх, як тільки вони схочуть сюди приступити. Старій пташці не шкодять отсі колючки нічого, бо вона є така мала, що легко протискаєть ся поміж них, не зачіпаючи їх собою. Оттак голосить нам усьо, навіть колюче терне, що над нами є Господь, що дбає про нас по батьківськи”.

Коли Геновефа так говорила, прилетіла стара пташка й сіла на краю гніздочка. Малі пташенята попідносили голови, повиягали їх на довгих шийках і з голосним цвїрканєм поотвирали широко дзюби. Стара пташка стала їх кормити. „Яке се гарне! Прекрасне!” — кричав голосно Гореслав і скакав з утіхи. „Бачиш”, — говорила Геновефа — „малі пташенята не можуть ще самі ходити за поживою, отже стара приносить їм їсти до гнізда. Зернята булиб для них ще за тверді, отже стара розкусує їх найперше, розмягчує і аж тоді подає їм. Чи ж не чудово урядив се Бог? Оттак то дбає Господь про свої сотворіння — навіть про найменшу пташку. Так дбає Він і про нас. Так, дитиночко”, — додала вона й поглянула на нього

із сльозами. — „Він дбав досі про тебе й буде далі дбати!” „Так, так” відповів хлопець. — „Він дам мені тебе, дороженька мамусю! Таж ти любиш мене багато більше, чим стара пташка свої маленькі. Без тебе був би я вже давно згинув”! Так говорив він, а сльози радості станули йому в очах і він обіймив маму сердечно за шию.

Від тепер став Гореслав кожного дня оповідати мамі про всьо, що він бачив. Що раня приносив він їй китицю найкрасших цвiток і повний кошичок суничок, а опісля малин, черниць і ожин. Він розказував мамі, як то із цвiтів на деревах повставали малі зелені овочі, як сї овочі, передовсім на яблінці, ставали чимраз більші і як та кож маленькі пташенята у гніздочку росли, як діставали піре — аж доки яблiпки не відкрили ся жовтими, рум'яними яблуками, а пташенята не повилітали з гніздочка. Коли він побачив уперве ясну, чудову ранню зорю, коли він раз замітив, як вечірне небо заняло ся з поза темних смерек горячим полум'ям, коли він побачив першу дугу, то все прибігав він втішний до матери, а вона мусіла йти з ним і оглядати усьо. А тоді все дякував він Богу, котрий сотворив тільки чудових річй. Так то приносив Гореслав Геновефі тисячі радостий. А вона, глядячи на його дитячу радість зносила нераз очи до неба й говорила: „Боже, так то невинне серце може у пустині знайти рай, а душа, що Тебе пізнає й любить, знаходить і серед горя й терпіння небо”.

Розумієть ся, що Геновефа не забула при всьому перестеречи Гореслава перед трійливими рослинами, що тут й там пишали ся у пущі приманчивою красою. Вона показала йому блискучо чорну вовчу ягоду й червоного, всїяного білими перлинами, моримуха. „Не їдж сього!” — сказала вона. — „Тай взагалі не важ ся їсти нїяких ягід або корінцїв, котрих не знаєш, а запитай ся скорше мене! Бо як не послухаєш, то занедужаєш дуже а

дуже тяжко". І при сьому добра, розумна мама о-стерігала сина перед непослухом, самолюбством, легководушністю й іншими діточими хибами. „Сі хиби" — мовила вона — „є ще більше небезпечні, чим тріливі рости́ни. Гріх подібний часто до сеї червоної або чорної ягоди, що для ока така гарна й манить до себе, але по спожитю її повстають страшні болі. Так, зло впадає нераз більше в очи і видаєть ся красше, чим добро — так як тут їдовитий моримух а много красший щодо краски від сірого їдомого щирого гриба".

9. Геневефа дістає від вовка теплу одіж.

Так минули Геневефі й Гореславови серед отсих невинних утіх весна й літо. Настала осінь. Сонце не гріло вже так дуже й заходило що день скорше, а сходило пізнійше. Мутні, понурі хмари затемняли часами на цілі тижні чисте, ясне небо, а земля не видавала вже нічого нового. Любі співи пташків заніміли і багато птахів покинуло сі сторони. Майже всі цвіти позникали, а сі, що ще лишили ся, були вялі, сухі й бліді. Листє на деревах і корчах пожовкло й висохло, і як само не опало, то стрясали його зимні, нагальні вітри. Із серцем, повним жури, сиділа Геневефа при вході печери й гляділа сумно на завмираючу природу.

Нараз відізвав ся Гореслав: „Мамо, чи Бог не любить нас уже більше, коли каже цвітам і листю вянути? Чи він не є вже для нас такий добрий і приязний, як досі, і чи Він хоче нас зовсім покинути?" „Ні, дитинко", — відповіла Геневефа — „коли ми є тільки добрі й побожні, то Бог любить нас усе однаково. Тільки тут на землі всьо скоро минає й зміняєть ся. Але любов Бога супроти нас є незмінна й вічна. Тепер надходить тільки зима. Але після зими прийде знова гарна весна і знова всьо зачне на ново зеленіти й цви-

сти". Гореслав глядів зажурений на пусту долинку й дерева без листя і сказав із сумненьким видом: „Коби воно тільки так було, як ти говориш, мамо! Але мені годі в се повірити. Мені здаєть ся, що весь сьвіт помирає". Але Геновефа відповіла з усмішкою: „Вір мені, синочку! Так є що року. І що року настає зима, але після зими надійде все знова весна. Отже тіш ся тепер, коли зближаєть ся зима, що колись буде весна". Але сама собі подумала вона: „Отсїй дитині, яка переживає уперве, від коли прийшла до розуму, наближене осени й завмиранє природи, треба простити, що вона не вірить у нову весну після осени й зими. Але я, його мати, заслуговую певно на догану й мене можна назвати більше нерозумною від сеї дитини. Таж я знаю з довгого досьвіду, що після терпіння приходить знова радість, а таки як тяжко мені все повірити в то! Але я хочу забути на се й не мучити себе непотрібною журбою, а в горю все думати про будучі втіхи".

Тепер збирала Геновефа пильно цілими днями букові зернята, лісні оріхи й ягоди, всякі овочі й корінці та ховала се всьо на зиму. Гореслав помагав їй в сїм пильно. Більшою журою, чим пожива, була для неї одіж. Її одинокий одяг, який вона носила вже так довго на собі, зужив ся й подер ся зовсім. Засумована сиділа вона раз коло печери й намагала ся полатати останки своєї одежі стеблами трави й колючками тернини. Але робота не йшла їй ніяк і всьо розлітало ся. „Що я не дала би тепер" — зітхнула вона — „за голку й клубок ниток! Кілько то Господь дає людям, що можуть разом жити, а як багато з них навіть і не подумає подякувати за се Богу!"

Гореслав, що завважав її тиху журу і даремний труд, сказав: „Мамо, чи знаєте, що ви мені сказали, коли я раз питав вас, чому нашій лані випадає шерсть? Ви відповіли: Бог дає їй на кож-де літо червоно-буру, лекшу одіж, а опісля знова

сїру, теплїйшу на зиму. Тому не сумуй! Бог дасть певно й тобі теплу одїж на зиму. Або може гадаєш, що Господь любить тебе менше, чим нашу ланю?" Геновефа притиснула хлопця сердечно до груди й сказала весело: „Правду кажеш, люба дитинко! Я вже буду спокійна. Бог сам буде дбати про нас! Той, що вдягає зьвірята й ростини, одягне й мене”.

Кілька день опісля наказала вона хлопцеві не віддаляти ся від печери, взяла в руки сильний костур, перевісили собі фляшчину, зроблену з гарбуза, повну молока і пійшла далеко в пуцу шукати ще бїльше дерев, що мають овочі до їдженя. На склонї гори сїла вона умучена, щоби відпочати й покріпити ся троха молоком. Нараз надбїг з гори страшенний вовк із вівцею в пащі. Він пристанув і глядїв на Геновефу злучими, блискучими очима. Геновефа перестрашила ся так, що стала вся дріжати. Та скоро прийшла вона до себе, вхопила костур, що його мала з собою, прискочило до вовка й ударила його з цілої сили по голові. Вовк покинув вівцю, перевернувся й скотив ся по стоці гори, а опісля завив з болю та став утікати чим скорше. Геновефа клякла коло вівці і вливаючи їй молоко в горло, старала ся привести її до житя. Але вівця була вже зовсїм нежива.

Вид бідного зьвірятка розбудив у серці Геновефи прикрі почування. „Добре зьвірятко!” — сказала вона. — „Ти певно є з тих любих сторїн, відки й я. А вже так давно не бачила й не чула я відтам нічого! А може ти навіть із численних черед мойого мужа — і з моїх черед?” „Боже”, скрикнула вона голосно „ти справді відти! Ось бачу наш знак на тобі! Колиб ти так жило і могло розуміти людську мову, тоді запиталаб я тебе: Чи вернув мій муж щасливо з війни? Чи він згадає ще свою Геновефу? Чи він ще гнїваєть ся на мене, чи може пізнав уже мою невинність? Він живе

певно в достатках, а я загибаю тут марне в гору й нужді!"

Нараз здрігнула ся вона: неймовірна гадка майнула їй крізь голову: „Я мушу бути дуже близько моєї любої вітчини. Бо й якжеж инакше могло би дістати ся тут се звівратко? Що сталось би, як би я вернула там з дитиною?" В її серці збудила ся горяча жадоба побачити вітчину й рясні сльози поплили по її лиці. Довго надумувала ся вона. Та вкінці сказала: „Ні! Лїпше вже тут оста-ти. Мене вяже тяжка присяга. І хто знає, чи мій поступок не принїс би смерти сим двом добрим людям, що дарували мені жите! Ні, остану тут, до-ки схоче того сам Бог. Коли він схоче мене осво-бодити, то Він сам направить сюди кроки якої ми-лосерної людини. А лїпше перетерпіти хоч би й найтяжше горе, чим сплямити свою совість!"

Вона вишукала на березі потічка, що плив не-далеко, остру черепашку, стягнула нею з вівці гу-стий вовнистий кожух, виполокала його в потоці, висушила на сонці і убравши ся в нього сейчас, вернула домів. Гореслав вибіг далеко проти неї і кинув ся з голосним криком обіймати її, але нараз станув мов скаменїлий. Йому здавало ся, що він помилив ся, побачивши маму в новім кожусі серед вечірної пітьми. Але Геновефа промовила до нього лагідно: „Не бій ся, дитинко, се я!" „А Господи!" — скрикнув Гореслав. „А я й не пізнав вас, мамо! Відки ви взяли таку одїж?" „Бог подарував мені її дитинко!" — відповіла Геновефа. І розказала йому цілу пригоду. Тепер настали зимні вітри і Геновефа не могла з Гореславом ніде рушити ся з печери. Хиба десь колись, у погідний день про-ходжували ся вони троха по долині. „Диви, си-ну!" — говорила йому тоді Геновефа. — „І в зи-мі видно всюди Господню любов. Які гарні отсі дерева, покриті білим, сніжним пухом! А тут, де сонце сьвітить на сніг — бачиш, як він мінить ся у прекрасних червоних, синїх та зелених іскрах?"

Хоч дерева стоять без листя, то все таки лишив Бог ще зелень на ялицях і соснах, щоб під ними могли знайти захист звірята. Тернина має тепер сині ягідки, якими годують ся птахи. А наше жерело не замерзає ніколи, щоби можна з нього пити воду. Коло води ростуть все свіжі й зелені ростинки, щоби звірята мали що їсти!"

В дуже зимні й морозні дні сипав Гореслав перед печеру різні зернята, а цілі громади птахів злітали ся сюди. За порадою матери придбав Гореслав ще літом запас сіна, а тепер в зимі сипав його перед печеру. Голодні серни й зайці збігали ся по сю поживу цілими стадами, а маленькі зайчики освоїли ся незабаром так, що їли сіно з рук хлопця. Навіть молоді серни прибігали до нього й дозволяли бавити ся з собою.

Так то прожила Геновефа з Гореславом одну хвилю радості навіть серед непривітної зими.

10. Недуга Геновефи.

Оттак перебула Геновефа вже шість зим у пущі і настала сема. Попередні зими не були надто зимні. Але ся сема зима була для неї дуже страшна. Величезні гори снігу покрили долину, а й найсильнійше галузе буків і дубів ломило ся під його тягаром. Зимно було неймовірно. Хоч як Геновефа старала ся заложити вхід печери, то все таки люті вітри нагнали до середини богато снігу. Вогкість перейшла зовсім увесь мох її постелі. Стіни печери покрили ся зовсім льодом, а природна теплота лані не могла вже зарадити страшенному зимну. На дворі брехали з морозу лиси, а ночами роздавало ся проймаюче вите вовків.

Геновефа не могла цілими ночами заснути з зимна. Гореслав, що від дитини привик до зимна й якої будь поживи, держав ся помимо морозів добре. Але Геновефа, вихована у теплих кімнатах,

виложених м'якими коврами, не могла видержати сього зимна. Її здоров'я подалося. „Коб я хоч ма-ла” — говорила вона з плачем — „іскорку огню, то я гнеть розпалила би теплий огонь із отсього сухого галузя, що його бачу довкола так багато! А так буду мусіла замерзнути, хоч довкруги тільки дров! Та, Господи, нехай діється воля Твоя!” Її гарне, легко рожеве лице втратило рум'янці й вона стала бліда мов смерть. Її любі очі втратили блиск і запалися глибоко. Вона висхла дуже й була справдішнім образом страшної нужди.

— „Мамусю!” — говорив Гореслав із сльозами. — „Як ви виглядаєте! Я не пізнаю вас! Боже, Боже, що се є!”

— „Дитиночко моя!” — відповіла Геновефа слабим голосом. — „Я дуже хора — здається, умру”.

— „Умрете?” — здивувався хлопець. — „Що се є? Про се не чув я ще ніколи”.

— „Я засну” — пояснила Геновефа — „і не пробуджуся вже більше. Отсе тіло скостеніє й стане зимне та буде лежати неповорушно”.

Тоді хлопець кинувся їй обіймати і кликав з плачем: „Мамо, мамочко! не умирайте, прошу вас дуже, не умирайте!”

Геновефа відповіла: „Не плач, дитинко! Се не залежить від мене жити так довго, як довго схочу. Господь відай хоче, щоби я вже умерла”.

„Бог?” — сказав хлопець з дивом. — „Таж ви самі говорили, що Бог такий добрий. Якжеж Він може хотіти, щоби ви умерли?”

Геновефа відповіла: „Так є, дитинко, Бог є добрий і Він не дасть, щоби я умерла.

Він дає вічне життя. Та мушу тобі се витолкувати. Чи пам'ятаєш, як я скинула свою одіж, бо вона не годилася вже ні нащо, а Бог дарував мені нову? Оттак, як сю одіж здохну я й скину тепер своє тіло. Воно розпадеться, як і отся стара одіж. Але я сама прийду до Бога, до нашого небесного

Вітця. Тоді дасть Він мені нову, гарнійшу одіж. Там, у небі, там буде мені добре. Там не буду дріжати від зимна й хорувати. Там не буду вже плакати, а все радувати ся. Як весна гарнійша від зими, так і небо гарнійше від землі. Хто є добрий і побожний, той певно дістанеть ся до неба”.

— „Мамусю”, — сказав Гореслав — „я пійду там з тобою! Таж не лишиш мене самого тут між звірятами, що не вміють говорити”.

— „Ні, любий синку!” — відповіла Геновефа. — „Ти мусиш ще довше лишити ся на землі. Але колись умреш і ти, а як будеш побожний і добрий, прийдеш також до мене, до неба. Та ось що я тобі тепер скажу. Коли ти вже будеш зовсім певний, що я умерла, коли вже кілька днів ані мої очі не будуть отворити ся, ані уста говорити, тоді вийди з печери й іди в сю сторону, де сходить сонце. Так прийдеш аж на кінець ліса. Там побачиш велику рівнину, а на ній мешканя багато-багато людей”.

„Багато людей!” — скрикнув Гореслав з дивом. — „А чому ж ви ніколи не говорили мені про них? Я думав, що нас тільки двоє на всьому світі”.

„Дитинко”, — сказала Геновефа — „сі люди вигнали нас у сю пущу. Вони хотіли убити мене й тебе”.

— „То я їх не хочу знати!” — сказав хлопець. — „А чи ж вони не умруть?”

— „Так”, — відповіла Геновефа — „всі люди мусять умерти”.

— „То вони певно про се не знають”, — говорив далше Гореслав — „коли вони такі недобрі. Так я пійду між них і стану їх накликає до поправи: „Люди, скажу, ви всі помрете; поправте ся, бо не прийдете до неба!”

— „Вони се давно знають”, — сказала Геновефа — „але мимо того творять злі діла. Вони живуть у достатках. Земля приносить їм багато та-

ких овочів, яких тут в лісі не знайдеш. Вони носять прекрасну одіж, а на ній сяють різні барви й блискучі окраси, що сьвітять як зорі. Їх мешкання не такі нужденні, як наша печера, але се чудові високі доми. Зимою палять огонь, котрого ти ще й не знаєш, а він огріває їх кімнати як літнє сонце і робить з ночі день. Та мало хто дякує Богу за се. Вони ненавидять себе, мучать себе й затроюють собі так самі жите. Богато їх умирає що день, але се не впливає на їх поправу”.

— „То я вже не хочу зовсім йти між них!” — сказав Гореслав. — „Ліпше мені жити між звирятами, що з виїмком вовка й лиса, живлять ся спокійно травою. А людських богатств не хочу й знати!”

— „А таки пійдеш між них, сину” — говорила Геновефа дальше. — „Слухай тільки добре, що буду говорити. Досі чув ти про батька на небі. Але тобі скажу, що ти маєш також і на землі батька, так як маєш маму. І ти мусиш його побачити й говорити з ним”.

— „Справді?!” — скрикнув хлопець радісно. — „Алеж чому ж він досі не приходив до нас? Чи й він належить до сих лихих людей?”

— „Ні, дитинко”, — сказала Геновефа — „він є добрий чоловік. Але він не знає про се, що ми є тут в лісі. Він навіть не знає, що ми взагалі живемо; він думає, що нас убито. Бо люди сказали йому, що я безбожна й лиха жінка”.

І Геновефа розказала синові всьо докладно й показала йому перстінь, який ховала досі в печері: „Отсе” — сказала вона — „дістала я від твого батька”.

— „Від мого батька!” — скрикнув хлопець радісно. — „Позволь же мені добре придивити ся сему перстеневи. Бо від мого батька на небі бачив я вже багато гарних річий, але від батька на землі не видів я ще нічого”.

Геновефа дала йому перстінь. „Який він гар-

ний!” — сказав Гореслав. — „Чи мій батько має більше таких гарних річий?”

— „Так, дитинко” — відповіла Геновефа й вложила перстінь на палець. — „Коли я вже умру, возьмеш тоді перстінь з його пальця, бо скорше не розстану ся з ним. Моя любов до твого батька була така чиста, як отсе золото, й моя вірність буде вічна, як на отьому круглому перстені не найдеш ані початку, ані кінця”.

„Коли прийдеш до людей”, — говорила вона дальше — „то скажеш себе завести до графа Зігфріда. Бо так називає ся твій батько. Але нікому не говори, хто ти й за чим ідеш. Не показуй також нікому перстень. Аж як станеш перед графом Зігфрідом, дай йому сей перстінь і скажи: „Тату! От сей перстінь пересилає тобі моя мама на знак, що я є твоїм сином. Кілька день тому вона умерла. Вона кланяла ся тобі ще раз і веліла сказати, що вона невинна й прощає тобі всьо”. Пам’ятай, не забудь сказати, що я невинна. Скажи йому, що я при смерті так говорила. Оповідж йому також, як я тут умерла й проси, щоби забрав відси моє тіло та поховав його у гробниці моїх прадідів, бо я була невинна й заслужила собі на се, щоби лежати побіч них.

А опісля скажу тобі ще одно, про що ти певно ще не знаєш. Я також маю тут на землі тата й маму. І певно, коли вони довідали ся про мою гірку долю, плакали вони тяжко, а може й не пережили такої ганьби. Отже коли вони ще живі, то проси свого батька, щоби завіз тебе до них. Вони втішать ся тобою і се певно нагородить їм семилітню гризоту. Не плач, дитино! Твій батько буде щиро радувати ся, коли тебе побачить. Він буде тебе цілувати, пригортати до себе, назве тебе своїм сином і буде випитувати ся про мене. У нього буде тобі ліпше, як тут, бо він може зробити тобі більше добра, чим твоя бідна мати”.

Сльози здавили їй голос, вона положила без-

сильно голову на постіль і не могла довший час промовити й словечка.

11. Геневефа готовить ся на смерть.

Страшний холод зими зменьшив ся і знова повіяв теплий, лагідний вітрець. Сонце сьвітило все в полудне і хоч троха огрівало воздух. Сніг зачав таяти, а і в печері стояв лід на стінах і спливав великими каплями на землю. А Геневефі було чим раз гірше. Вона бачила перед собою вже тільки близку смерть і приготувляла ся до неї.

— „Нема вправді коло мене сьвященика” — говорила вона — „і я не піду в дорогу вічного життя покріплена Тілом і Кровію Господа. Та, Боже, Ти є найвисшим сьвящеником. Ти, що опікуєш ся всіми нещасними й нуждарями, Ти є при мені й Ти мене покріпиш на сю далеку путь!” І вона молила ся довго і щиро.

Гореслав пересиджував день і ніч коло неї і гриз ся її недугою так дуже, що не міг ані їсти, ані пити. Він читав матери з очий кожде бажане й сповняв його та ходив коло неї з правдивим посьвяченем. Нераз збирав він повні жмінки моху і скільки могли досягнути його рученята, осушувач вогкі стіни печери, щоб холодна вода з них не спливала на недужу матір. Часто змінював він мокрий мох постелі матери й давав на його місце сухий; з жерела приносив Геневефі зимної водиці й холодив її спечені уста; то знова покріплював її теплим молоком лані, котру доїв до гарбузової мищини.

Великою розрадою для Геневефи був також хрест, який вона зробила собі сама з дерева. Все держала його в руці й молила ся до нього. Аж раз здивований Гореслав запитав її: „Мамусю, скажіть мені вже раз, чого ви держите в руках усе то дерево?”

— „Дитинко”, — відповіла Геновефа — „я не розказувала тобі про се, бо думала, що буду жити довше. Аж тепер бачу, що годі сього відкла-дати на пізнійше. Ти певно се зрозумієш уже. Ад-жеж ти знаєш, що є багато людей на землі, знаєш, які вони. Послухай, а будеш також шанувати отсей кусень дерева, як його шанує твоя мати.

Я тобі розказувала вже, що небесний Отець має також Сина. Отже нашому небесному Вітцеві стало жаль, що люди чинять так багато зла і не будуть могли дістати ся тому до неба. І тоді післав Він свого єдинородного Сина з неба до них. Він мав поправити людей і спасти їх. Його сьвяте ім'я є Ісус Христос.

Той Син Божий був такий добрий і могучий, як і його Отець. Коли Він ще був дитиною, меш-кав у подібній печері, як і отся, де жили тільки звірята. Як Він виріс, удав ся в пустиню — ще страшнійшу, як наша — і молив ся там довго, що-би се, що він має сказати людям, не пійшло на дармо.

Опісля пійшов Він між людей і розказував їм, що Його післав небесний Отець, котрий є до-брий і любить їх усіх і що всі люди є Його дітьми. Він упоминав їх, щоби й вони були тому добрі й щоби любили Бога й себе взаємно. Хто Його по-слухає, тому Він обіцявав небо, де є сама радість; а непослушним грозив страшним місцем, що на-зивається пекло.

Але люди не хотіли Йому вірити й говорили, що Він не є Сином Божим. Тоді Він став їх пере-конувати, що Він говорить правду. І почав творити так дивні річі, яких ніхто до тепер не бачив, а я-ких ти, дитинко, ще й не розумів би. Се були чуда.

Але й чуда не переконали людей. Вони не мо-гли знести сього, що Він все називав їх злими і взивав до поправи. І за се зробили вони для Нього з дерева такесаме, як я маю оттут у руках, тіль-ки дуже велике — се зоветь ся хрест. Тоді вбили

Йому в руки й в ноги цвяхи — такі ostrі, як терпє, тільки бiльшi вiд нього — i повiсили Його так на хресті. Кров потекла з сих ран i Вiн умер. Але вони ще сьмiяли ся з Нього. А однак Вiн не зробив нiкому нiчого злого, а ще й помагав кождому.

— „А то лихi люди!” — скрикнув Гореслав.
— „Але якже се мiг стерпiти небесний Отець? Я усiх їх побив би громом!”

— „Люба дитинко!” — сказала Геновефа. — „Божий Син молив ся за них. Отче, — говорив Вiн — прости їм, бо не знають, що творять. I так умер вiн на хресті з чистої любови до отсих лихих людей, щоби їх спасти. Як би Вiн не вмер, не моглиб ми нiколи оглядати неба — анi ти, анi я”.

— „Який добрий сей Божий Син!” — сказав зворушений хлопець, обтираючи рясні сльози. — „Чи й Вiн тепер також у небі?”

— „Так є, дитинко” — вiдповіла Геновефа. — „Бо як Вiн умер, зняли Його з хреста й положили в кам'яну печеру — подiбну до нашої. Та подумай собi, заки минуло три днi, Вiн встав живий i пiйшов до сих немногих, що любили Його й вiрили Йому. Але недовго пробував Вiн уже мiж ними. Незабаром став Вiн перед їх очима зносити ся все висше й висше до неба, аж золота хмарка закрила Його перед їх очима”.

— „О, се мусiло бути гарно!” — сказав хлопець. — „Та чи Вiн знає тепер також про се, що ми є тут, серед дикої пущі?”

— „Знає!” — вiдповіла мати. — „Вiн бачив нас всюди i де тiльки поступимо ся, Вiн усюди з нами. Тому мусимо старати ся бути такi добрі, як i Вiн, коли хочемо Йому i Його небесному Вiтцеві подобати ся.

Тепер, Гореславе, розумiєш певно, чому я держу так все в руках сей хрест. Вiн пригадує нам Того, що вмер на ньому з любови до нас. Вiн пригадує нам, що й ми повинні старати ся получити ся колись з Ісусом в небі.

Дитиночко, — говорила вона дальше, заливаючи ся слізми — нічого не можу лишити тобі на памятку крім сього бідного дерева. Та коли я умру, возьми його з моїх зимних рук і заховай добре. Не стидай ся, синку, як колись виростеш, ставити отсей убогий хрестик на першому місці свого будучого пишного мешканя. І згадуй Того, що умер на сьому хресті і — згадуй мене... Постанови собі бути добрим і приятним до людей — хоч би й ти знав, що вони не подякують тобі за се. А коли ти на вид сього хреста не тільки постановиш собі се, але й виконаєш, тоді стане для тебе ся убога спадщина по матери далеко ціннійша від блискучих скарбів, що їх дістанеш від твого батька!"

Довге говорене змучило й ослабило Геновефу так, що вона мусіла довший час лежати мовчки.

„Коби ти тільки" — стала вона знова говорити опісля — „дійшов щасливо до свого батька! Бо дорога до нього веде густим, непроходимим лісом, через стрімкі скали й високі доли, а ти такий маленький і слабенький! Але Господь допоможе тобі перебороти всі труди. А не забудь взяти з собою троха молока, щоби ти по дорозі не ослаб з голоду. Також возьми з собою отсей костур, щоб ти мав чим боронити ся перед дикими звірятами. Я піддаю тебе божій опіці — і маю надію, що Бог виведе тебе відси щасливо".

Коли настав сумерк, наступило у неї велике ослаблене. Її віддих був такий трудний, що аж горячий піт обливав її тіло. Тоді зібрала вона ще останні сили, сіла на постіль і промовила торжественним голосом:

— „Клякни, Гореславе, нехай тебе поблагословлю, бо, здаєть ся, моє жите вже кінчить ся". Бідний хлопчина клякнув, хлипаючи й схилив ся низько до землі, а руки підніс побожно. Тоді Геновефа положила руки на його голові й довго молила ся тихо. Опісля перехрестила його й сказала:

„Гореславе! Як умру, не забувай ніколи про свою нещасну матір! Навіть як будеш колись багатий, пригадуй собі її, згадай її науку і — будь для всіх добрий!”

Вона не могла більше говорити — опала на постіль — замкнула очі, а Гореслав не знав, чи вона задрімала, чи вже справді мертва. Він клякнув тільки з плачем коло матери й молився заєдно: „Боже, не дай їй умерти! Ісусе Христе, збуди її знова!”

12. Граф Зігфрід тужить за Геневефою.

Граф Зігфрід лежав саме тоді, коли він на обжалуване Голя підписав засуд смерти на Геневефу, недужий у своїм воєннім шатрі, бо в бою ранено його тяжко. Його старий товариш і конюший, що звався Максим, був далеко від нього, бо йому казали як раз обсадити військом один гірський провал. Коли Максим вернув, розказав йому граф всьо. Старий, чесний слуга перестрашився так, що аж поблід.

— „Мій пане”, — сказав він — „що ви нарobili? Графиня зовсім певно невинна. Даю за се свою стару, сиву голову. Та се той Гольо — се поганий злочинець. Вірте вірному слугі. Знаю, що сей драбуга умів вам підхлїбити ся — алеж будьте певні, що хто вас усе хвалить, кому подобають ся всі ваші вчинки, сей є певно вашим ворогом. Гольо шукає всюди тільки власної наживи. Тому послухайте мене, любий паноньку, й відкличте сейчас ваш засуд! — Боже мій, що стало ся з моїм добрим паном! Таж ви не засудили би найменшого з ваших підданих, не вислухавши його наперед — а тут так з легким серцем засудили ви власну жінку! Опануйте свій несамовитий гнів! Будете певно жалувати сього колись!”

Граф признав, що надто поспішив ся, але все

ще сумнівав ся, чи винен тут його любимець Гольо, чи його жінка. Бо лист Голя був так штудерно уложений, а післанець, що його приніс, умів усьо так хитро представити, що граф не міг не вірити сьому. Але все таки післав граф сейчас другого післанця з приказом, щоби Гольо замкнув Геневефу в її кімнаті, але понад се щоби не робив їй нічого злого. Він дав післанцеві свого найліпшого коня й наказав йому спішити ся й їхати так скоро, скільки лише кінь зможе видержати. Також обіцяв його щедро обдарувати, коли зможе ще в час приїхати до його замку.

Коли післанець находив ся в дорозі, зростав все неспокій графа. То раз здавало ся йому, що Геневефа зовсім певно невинна, то знова уважав неможливою річю, щоби Гольо, котрому він зробив тільки добра, міг його так страшно ошукати. Що хвилини вислав він свого вірного Максима, щоби дивив ся, чи не вертає післанець. Вкінці вернув посол з вісткою, що Геневефу страчено в ночі потайки в лісі, як сього бажав граф. Бідному Зігфрідові здавало ся, що се над ним проказано засуд смерти. Максим вибіг перед шатро і став ломити руки та голосно плакати. Жовніри збігли ся довкола нього й присягали ся, що як повернуть, порубають Голя на дрібні кусники.

Граф хорував кілька літ від своєї рани, бо неспокій і гриза не давали йому видужати. Як тільки прийшов він так до себе, що міг сидіти на кони, позволено йому вернути домів. Граф пустив ся сейчас в дорогу з Максимом і своїми лицарями.

Був саме вечір, як він прибув до першого села у своєму графстві. На вість про се збігли ся до нього люди й підняли загальний плач: „Ой, паноньку наш! Отсе нещастє! Така добра графиня! Поганець Гольо!” Зігфрід зіскочив з коня, привитав ся з усіми приязно й став випитувати ся про всьо, що стало ся за час його неприсутности. І по-

чув він про Геновефу — тільки добрі річи, а про Голя — тільки злі.

Ще тоїсамої ночі добив ся граф із тривожним серцем до свого замку. Вже здалека побачив він, як всі замкові вікна сіяли сьвітлом. Коли підїхав близше, почув гучну музику. Гольо справляв як раз пир на radoшах, бо він був певний, що граф умре від тяжкої рани. Тому й уважав він себе вже паном замку й старав ся галасливою веселістю заглушити свою нечисту совість. Але коли так Гольо сидів при пирі, перешіптували ся слуги між собою: „Диви на нього! Він ніби щасливий, але я не хотїв би бути на його місци! Йому жите не мило, а на другім сьвіті жде його страшна мука”.

Коли граф прибув із своєю дружиною до брами замку, казав трубачеві дати знак, що він там є. Сторож на вежі відповів своєю трубою. Гольо й усі його гості, почувши се, поблїдли. „Граф! Граф!” — пронесли ся оклики й цілий замок заворушив ся. Гольо, що сподївав ся радше смерти, чим графа, вхопив смолоскип і збіг на долину, щоби покїрно подержати графови стремена, як він буде зсїдати з коня. Граф подивив ся на нього довгим і строгим поглядом, а Гольо задрожав, як злочинець перед судією. Його нечиста совість так і гляділа йому через очі і граф не потребував навіть питати ся його, щоби переконати ся про його вину. Непевними кроками завів Гольо графа до салі. В цілїм замку бачив Зігфрїд тільки страшенне спустошене, всюди стрічав він самі незнакомі лица, що блїдніючи від страху ховали ся перед ним чим скорше. Ледви кілька старих слуг, що ще лишили ся в замку, поздоровило його з плачем. Коли граф увійшов до салі, положив він шолом і меч на столі, казав Гольові віддати собі ключі замку, велїв Максимові обставити весь замок добре сторожію, щоби ніхто не втік, дав приказ нагодувати добре свою дружину й кивнув рукою, щоби всі віддалили ся.

Опісля пійшов він до кімнати Геновефи, котру Гольо замкнув сейчас після ув'язнення її й не вступав там навіть більше — так гризла його совість. Всьо було тут так, як сього ранка, коли відси вийшла Геновефа. Тут стояло вишиване, де видніла напись із жемчугів: „Повертаючому лицареві — його вірна жінка Геновефа”. Тут лежала на півотворена книжка з побожними піснями. Тут знайшов граф також кілька нарисів листів до нього — листів, повних щирої любови й непохитної вірності. Там говорила вона, як то що день вона засилає мольби до Бога, щоби Господь хоронив його у кривавих боях; як вона буде радувати ся, коли зустріне його з сином або донькою на руках; як вона тужить за ним і як їй се прикро, що він так довго не відповідає на її листи. Бо Гольо перехоплював усі графові листи до неї, а її до графа. Обезсиленний сими страшними вражіннями граф сидів на кріслі довго в ніч і не завважав навіть, як сьвічка у сьвічнику догаряла й погасала. В тім прийшла до нього Берта й передала йому лист, що його Геновефа писала у вязниці. Тоді доперва німий досі біль графа вибухнув у потоці гірких сліз. Що йно тепер зміг він переконати ся безсумнівно, що Геновефа зовсім невинна. „Боже! Боже!” — плакав граф. — „Тебе Геновефо, тебе міг я убити? А мій син! Горе, горе мені нещасному!” Даремно старався успокоїти його Максим, що надбіг на його зойки.

Нараз граф зірвав ся, казав собі подати меч і велів привести Голя, щоби його убити. Але Максим здержав його, щоби знова не вбив когось, не вислухавши його наперед. Тоді граф казав сейчас закути Голя в кайдани й кинути в сю саму вязницю, де сиділа Геновефа. Також велів він усіх сих, що тримали з Гольом, позамикати аж до дальшого розпорядження. Жовніри виконали з радістю сі прикази. На другий день велів Зігфрід привести Голя перед себе. Та передтим прочитав він ще раз

пильно лист Геневефи, а її просьба, щоби не проливати за неї нічиєї крові, запала йому глибоко в серце. Коли Голя приведено, поглянув граф на нього заплаканими очима й промовив лагідним голосом: „Гольо, що злого вчинив я тобі? Чому ти спричинив мені тільки горя? Що завинила тобі моя жінка й мій син? За що убив ти їх? Маленьким, убогим хлопцем прийшов ти до сього замку, тут заживав ти всякого добра; чомуж ти так мені відплатив ся?” Гольо надіяв ся, що граф люто кинець ся на нього; тому отся ненадійна лагідність зломила його серце. Він став голосно плакати й говорив: „Нестримна пристрасть засліпила мене! Ваша жінка є невинна як небесний ангел! То я був чортом, що хотів її звести. Але що вона не хотіла мене вислухати, отже я збожеволів відай і обжадував її неслухно перед вами”. Але графови стало трохи легше від того, що й Гольо признав невинність Геневефи, отже він казав відвести його назад до в'язниці, а сам закрити очі й виплакав ся добре, проклинаючи свій прудкий гнів.

Від тепер став граф такий сумовитий, що всі бояли ся о його жите. Його біль межував часами з божевілем. Сусідні лицарі, що також повернули з війни, відвідували його часто й потішали його. Але граф не давав себе потішити. Все пересиджував він у кімнаті Геневефи, а виходив хиба до замкової каплиці. Одиною його задачею тепер було віднайти гріб Геневефи й поховати її по християнськи. Та ніхто не умів вказати місця, де її страчено. Бо оба сі, що її мали убити, зникли десь і ніхто не знав, куди вони діли ся. Тоді граф зарядив у замковій церкві величає богослуженє в її память. Тисячі народу прибуло на се сьвято, а граф велів роздати богату милостиню убогим і поставити в церкві пам'ятник із золотою написею, що оповідала про сумну долю Геневефи.

13. Граф Зігфрід віднаходить Геновефу.

Минуло кілька літ, заки граф дав ся намовити вийти із свого замку. На великі просьби вірного Максима згодив ся граф вкінці урядити великі лови на олені, дики, вовки й медведі, яких було багато в його лісах, і запросити на них сусідних лицарів. Було се під кінець зими. В означений день вибрав ся Зігфрід раненько на місце, де мали всі зібратися, а за ними їхала на конях дружина й служба. Під умовленим дубом зійшли ся всі запрошені. Весело заграли по лісі ловецькі роги. Положено багато оленів й диків. Граф натрапив на гарного оленя й кинув на нього списом, але похибив. Олень почав утікати, а граф пігнав за ним корчами й скальними відломами. Нараз звірину зникла в печері. Було се як раз мешкане Геновефи, а перед графом утікала тасама ланя, що живила його жінку й сина своїм молоком.

А що граф не міг даліше їхати конем по стрімких скалах, зліз з коня, прив'язав його, а сам пішов за слідами лані й дійшов так до печери. Він заглянув до печери й на своє привелике диво доглянув у глибині темної печери нужденну людську статть із смертельно блідим лицем. Була се Геновефа, яка вправді перемогла свою тяжку недугу, але була би в сій пущі певно не прийшла до себе. Кожного ранка здавало ся їй, що вже не діжде вечера.

— „Коли ти є людиною”, — крикнув граф у печеру — „то вийди на денне світло!” Геновефа вийшла. Вона була загорнена в овечу кожу, її плечі покривало її довге, золоте волосє, а рамена й ноги були нагі. Уся вона дріжала з зимна й ледви могла встояти.

— „Хто ти є її відки?” — крикнув граф і поступив з острахом крок назад. Але Геновефа пізнала його сейчас.

— „Зігфріде”, — сказала вона слабим голо-

сом. — „Я є твоя жінка Геновефа, яку ти засудив на смерть. Але Бог свідком, що я невинна”.

Граф стояв мов остовпілий. Він не знав, чи се сон, чи ява. Йому здавало ся, що се душа помершої Геновефи прийшла до нього.

— „Духу моєї покійної жінки!” — крикнув він проймаючим голосом. — „Чи приходиш з того світа, щоби пімстити отсю криваву кривду, що я їй заподіяв? Отже то на сїм місці сповнено се страшне убийство і тут похоронено твоє тіло? Так, отсе твоє тіло обернуло ся в гробі й не дозволяє мені зблизити ся до сього місця, де воно лежить — бо я його убийником! Та вертай назад, духу! Моя совість мучить мене й так досить; вертай у місце вічного спокою й моли ся за мене, бо я нещасний, не маю вже на землі спокою! Або не являй ся мені в такім нужденнім виді; яви ся як світлий ангел і скажи, що мені прощаєш”.

— „Зігфріде”, — сказала Геновефа — „найдорозший мужу! Я не є дух! Я ще живу! Добрі люди, що мали мене стратити, пощадили мене!”

Але граф не міг прийти ще з страху до себе. В очах потемніло йому й він ледви чув, що вона говорить. Він все глядів на неї з острахом і думав, що се таки дух.

Геновефа взяла його за руку. Але він вирвав руку і скрикнув дріжачим голосом:

— „Пусти мене! Твоя рука зимна мов лід! Або ні! Потягни мене отсею зимною рукою з собою в могилу! Бо житє стало для мене тягарем, а смерть буде для мене правдивим спасенєм!”

Але Геновефа промовила ще раз: „Коханий Зігфріде! Невжеж ти не хочеш вже більше знати своєї Геновефи? Таж придиви ся добре — се я! Ось і перстїнь, що його маю від тебе!”

Вкінці граф опритомнів і пробудив ся немов із страшного сну. „Так, се є ти справді!” — крикнув він і повалив ся їй до ніг. Його очі спочивали довго на винуженїлій стати й він не міг довго ви-

добути з себе ні словечка. Вкінці вибухнув він голосним риданем. „Отже се таки ти, моя жіночко! Се ти моя Геновефа! Ой, як ти виглядаєш! І то я довів тебе до сього! І як ще земля носить такого нелюда, як я? Чи зможеш мені простити сю кривду?”

Геновефа відповіла з плачем: „Зігфріде, я ніколи не гнівала ся на тебе! Я все тебе любила! Таж я знала, що тебе обманули. Встань і обійми мене! Диви, я плачу з радости, що тебе знова побачила!”

Але граф ледви міг зважити ся глянути на неї. „І ти говориш до мене ще так лагідно!” — сказав він. — „І ні одного лихого слова не почув я від тебе! Ти небесний ангеле, ти лагідна душе! І що я наробив, що так обидив тебе!”

Геновефа відповіла: „Успокій ся вже раз, Зігфріде! Се всьо — воля Господа”.

Втім надійшов Гореслав. Він мав на собі тільки шкіру з серни й бродив босими ногами по глибокій снігу. В руках мав він троха сьвіжого, мокрого зіля, що його зібрав над берегом потоку і корінчик, котрий як раз заїдав смачно.

Коли хлопчина побачив графа в пишнім, лицарським одязі, станув перестрашений. Він поглянув на маму, а побачивши, що сльози пливуть по її блідому лиці, закричав голосно: „Мамо, хто се? Чи се може хто з сих лихих людей, що хочуть тебе убити? Не плачте”, — додав він і прискочив до матери — „я на се не pozwолу. Скорше нехай мене убіє, а тобі нехай дарує жите!”

Геновефа відповіла лагідно: „Синочку коханий! Не бій ся його! Поглянь на нього й поцілуй йому руку. Він не зробить тобі нічого злого. Се є твій любий, добрий батько. Диви, він плаче над нашою бідою. Бог післав його тут, щоби він нас вибавив відси й забрав з собою до дому”.

Хлопець поглянув на графа. Кучеряве, чорне волосє, благородне чоло, великі, блискучі очі, гарний ніс і рожеві уста — всьо се було справдіш-

ною відбиткою графа. Коли граф побачив гарного, жвавого хлопчика, загоріло ся його серце батьківською любовю. „Сину мій!” — сказав він. — „Мій найдорозший сину! Ходи, нехай тебе обійму!” Він підняв хлопця на руки, обіймив Геновефу й сказав, споглядаючи на небо: „Боже! Отсе моя жінка і мій син — за багато сеї радості на моє бідне серце!” Геновефа гляділа тільки в гору й дякувала Богови за сю ласку. І всі троє стояли так довго разом сплетені й тільки їх серце розмовляло з Богом, а сього не зможе висказати людський язик.

Вкінці запитала Геновефа: „Чи живуть ще мої родичі? Чи вони знають про се, що я невинна? Вже сім літ оплакують вони мою смерть!” Граф відповів: „Вони живуть і знають, що ти невинна. Зараз пішлю до них гінця з вісткою про твоє віднайдене”. Геновефа глянула з вдячністю на небо: „Слава Тобі, Господи! Богато я перетерпіла, але таки бачу, що Ти, Боже, справдішня любов. Я віднайшла свого мужа й застану ще живих моїх родичів”.

Опісля завела Геновефа свого мужа до печери. Зігфрідови стискало ся серце з болю, як він побачив се страшне убожество, серед якого жила Геновефа. „Геновефо”, — сказав він із сльозами — „яким чудом удержав тебе Всевишній так довго при житю в сій пущі! Чи може ангел з неба прилітав сюди й годував тебе? Сім довгих літ — без кусника хліба, без теплого огню й теплої одежі серед лютої зими — ти княжна, якій подавали страву на сріблї, а напій у золотих чарках! І що я тобі наробив! А таки, примучена голодом і холодом, жиєш — і все памятаєш про мене!”

Геновефа старала ся успокоїти його. Вона усьміхнула ся усьмішкою ясного ангела й промовила: „Та будь уже раз тихо й не говори про се ні слова! Бог свідком, що в сій пущі мала я багато друзів. Абож у палатах нема також журби? І ти пе-

ретерпів багато. Лиши се — а подиви ся ліпше на нашого сина. Бачиш, який він кріпкий і здоровий? А в палаті був би він певно ніжненький і блідонький. Тому будь веселий і дякуй Богу за се”.

Опісля сіли обоє на камені в печері, а Геновефа розказувала йому, як то чудесно вибавив Бог її й дитину від голодової смерти, піславши їм ланню. Граф вислухав сього оповідання й сказав зворушений: „Дивен єси, Господи, в ділах Твоїх! Я прогнав жорстоко свою жінку й дитину, а Ти, Боже, післав їм отсе добре звір'я, щоби їх виратувати від голодової смерти. А коли вже мати так тяжко занедужала, що могла тут умерти, Ти посилаєш се саме німе звір'я, щоби воно завело мене сюди. Як легко і як мудро вмієш Ти, Господи, вибавити чоловіка з нещастя! Хто на Тебе уповає, тому не зробить нічого біда й горе!”

14. Геновефа вертає до замку.

Батько, мати й син вийшли тепер знова з печери, а сльози зворушення стояли їм в очах. Тепер хватив граф за свій срібний мисливський ріг, що звисав йому при боці на золотім ланцусі й задув у нього. Тисячними голосами відбив ся відгомін об скелі й дерева. Гореслав аж підскачив з радості. Голос рога припав йому до вподоби й він приложив його також сейчас до уст, щоби й собі випробувати його голос. Та звуки, що видобули ся з рога, не дуже були гарні, бо його груди були ще до того за слабі. Батько й мати усміхнули ся тільки.

Граф заграв ще два рази на розі, а на сей знак прибули до нього з усіх сторін лицарі й служба. Всі здивували ся, побачивши, як граф держить за руку бліду, нужденну жінку, а на рамени гарного, здорового хлопця. Всі окружили їх великим колесом і ждали мовчки на графове слово. Тоді про-

гось подібного". А як побачив між зубами коня вудило, скрашену багато сріблом, запитав він: „Так сі звірята їдять срібло й золото? О, то в нашій лісі не знайшлиб вони поживи!" А коли огонь спалахнув високо, скрикнув він здивований: „Мамусю, чи люди взяли з хмар блискавки, чи може Бог се їм дарував? Так се є огонь!" — говорив він даліше. — „Я вже чув про нього, але я не думав, що він такий гарний!" При обіді звернули його увагу передовсім прегарні, дорогі овочі. Він вхопив зараз червоне яблуко й сказав: „Татку, відки маєш такі красні овочі? Чи в тебе нема ніколи зими?" І навіть не міг зважити ся вкусити чудового овочу, бо йому було шкода. А далі взяв він до рук склянку, подержав її довго в руках і промовив здивований: „А се не топить ся? Я думав, що воно з льоду!" Коли йому пояснили, що се скло, сказав він: „Кілько то гарних річий сотворив Господь Бог — а я не знав про них нічого!" Тоді подав йому один слуга ясну, сріблу тарілку. Коли Гореслав побачив там свій образ, перелякав ся дуже. Зразу відступив він кілька кроків взад, а опісля почав обережно шукати рукою хлопця за тарелем. Він не міг сього зрозуміти, як такий великий хлопець може поміститися в малій тарілці. Так то забавляв малий хлопчаина всіх і всі радували ся його радістю.

Ледви скінчив ся обід, аж тут прибув післанець з одією для Геневефи. Геневефа пійшла в печеру, кинула ся передовсім на коліна, щоби Богу подякувати за всьо, а опісля перебрала ся. Малий деревляний хрестик, що то був їй все потіхою в горю, взяла вона з собою на памятку сих тяжких терпінь, які їй довело ся перенести в сім лісі. Тепер вийшла вона з печері, убрана в графський одяг. Граф велів перевести найлагіднішого коня, постелив на ній мягкий ковер і посадив Геневефу. Він сам сів також на свого коня, взяв перед себе Гореслава, що дуже сим утішив ся, і так рушили всі до замку. В половині дороги виїхав проти них

вигідний повіз, а Геновефа з Гореславом пересіли ся до нього й поїхали далі. Ледви похід видобув ся з ліса, побачили всі величезну товпу народу, що на вістку про таку новину почав збігати ся з усіх боків. Бо митю розлетіла ся відомість про віднайдене графині по всій околиці. Селяни покидали свої роботи і спішили напротив своєї улюбленої пані. Спочили ціпи по стодолах, а куделі по хатах. Цілі села стояли порожнею, а в них лишили ся хіба недужі й сі, що їх доглядали. Всі повдягали ся в найкрасшу одіж і спішили проти графині. Було се загальне съвято в цілім графстві. Чим ближе доїжджала Геновефа до замку, тим густійші громади народу заступали їй дорогу. Всі поздоровляли її з сльозами в очах, а оклики радости гомоніли довкруги.

Між людьми, що вийшли на зустріч Геновефі, появили ся також два незнакомі чоловіки, одягнені в довгу одіж, котрих ніхто не міг пізнати. Вони підійшли до повозки й кинули ся перед Геновефою на юліна. Були се отсі два, що мали Геновефу стратити. Оба, а передівсім Кунц, просили Геновефу о прощєне за се, що вони із страху перед Гольом полишили її в такій нужді серед лісової пущі і що не відвели її радше до її родичів. Вони оповідали опісля, що їх напав великий страх про їх власне жите й вони повандрували чим скорше з сих околиць та удали ся в паломництво до Съвотої Землі. Що йно перед кількома днями вернули вони з сеї подорожі й блукали по графстві потайки, не відкриваючи нікому своїх імен. Вони думали, що Геновефа вже давно не жие й тому умовили ся оба мовчати про всьо й не непокоїти знова графа відновленем цілої справи. „Якжеж се стало ся”, — говорили вони — „що ви, графине, не згинули серед сього страшного лісу з голоду або зимна, або що вас не зіли там дикі звьїрята! Ми думали, що ви й ваша дитина знай-

дете в лісі далеко страшнійшу смерть, чим ся, котру ми вам мали зготовити”.

Геновефа веліла їм встати, простягла до них приязно руку й промовила з лагідною усмішкою: „Вам, добрі люди, маю зараз по Богови завдячити жите і своє і свого сина. А й ти, Гореславе”, — звернула ся вона до хлопця — „подякуй їм також з цілого серця. Диви, отсе стоять перед тобою сі люди, що повинні були тебе убити, але вони во-ліли слухати Бога, ніж людей, що їм наказували лихий учинок. Чиж може ще й тепер” — сказала вона жартобливо до них — „жалуєте сього, що ви мене тоді пустили живою?” „Боже”, — відповіли вони — „а тоді нам здавало ся, що ми зробили Бог знає яке добре діло, коли ми вас, графине, полишили при житю. Але тепер доперва бачимо, що наше діло було таки дуже лихе, наше поступоване немилосерне, бо ми повинні були пожертвувати власне жите, аби тільки вас вратувати й відвести до ваших добрих родичів. Так, бачимо се, але вже за пізно!”

Опісля кинули ся до ніг графа і благали його, щоби їм простив та дякували йому за се, що він був такий милосерний для їх жінок і дітей, які вони полишили, утікаючи. Бо на своє велике здивоване довідали ся вони, як то благородно поступала собі Геновефа, поручаючи в своїм останнім листі родину їх обох графови і як по батьківськи дбав граф про їх рідню, щоби тільки сповнити послідну волю своєї жінки. Граф сказав: „Я не знав про се, що ви змилосердили ся над моєю жінкою й моїм сином; але тому, що я був милосерний для ваших жінок і дітей, сповнило ся на мені мимоволі Господне слово: „Хто є милосерний, той дізнає також милосердя”. — Ідїть в спокою: я буду й дальше дбати про вас, ваші жінки і вашу родину”. Оба встали тепер і йшли за повозкою.

Тоді сказав Гайнц до Кунца: „Бачиш, що сповняєть ся тепер се, що я тобі говорив: коли

твориш добре, не бій ся ніколи, хоч би й як се було часом небезпечно. Бо чи скорше чи пізнійше видасть воно добрі овочі”.

В хвилі, коли Геновефа з почотом прибула на узгірє, з якого стало видно увесь замок, задзвонили там в усі дзвони. Нарід уважав вратованє Геновефи съвяточною подією і бачив в сїм всюди присущу Божу руку. Тому хотїв він звеличити прибутє Геновефи до замку битєм в дзвони. Коли Геновефа почула съвяточний гомін дзвонів, огорнуло її на ново зворушенє до сліз, а й усі люди плакали ревно. Що більше, загальне зворушенє замінило ся в побожність, що піднесла серця всіх до неба. Чим ближе до замку, тим більші товпи народу заступали дорогу й товпили ся страшенно. Люди повилазили на дерева по обох боках дороги, а в замку заповнили ся всі вікна, а навіть дахи щільно людьми.

Бо всі хотіли оглядати зблизка свою любу графиню, про котру думали, що вона вже давно вмерла. Очи всіх були на неї звернені. Весь нарід здіймив величезний крик радости, так що звук дзвонів продирав ся тільки часами глухо. А Геновефа сиділа так, як сидить сама Покора, із спущеними очима, немов не бачила сеї чести, якою її всі окружали. Свого сина держала вона на лоні. Гореслав мав ще на собі кожу, із серни й держав в руках деревляний хрестик із печери. По правім боці повозки їхав граф, а по лівім вірний Максим. Кунц і Гайнц ішли за ними, а й ланя бігла також, не боячи ся людей. Лицарі й слуги графа їхали перед повозкою і за нею.

Коли похід ішов так поміж народом, говорив неедин: „Ось наша люба, добра пані! Господи, яка вона бліда! А яка побожність розлила ся по її лиці!” А інші говорили знова: „Дивіть тільки на отсього гарного хлопчика! Який він чудовий у сій кожі з серни!” Ще інші мовили: „Дивіть тільки, дивіть на отсю ланю! Навіть нерозумні звіврята

люблять нашу паню!" Неодна мати підносила свою малу дитину до гори, щоби вона могла ліпше побачити графиню й говорила: „Гляди лише! Се тая сама, по котрій я тільки разів уже плакала і про котру я тобі так часто розказувала. Коли нам її забрали, не було ще тебе тоді на світі". Батьки підіймали також своїх малих синів у гору високо й говорили: „Бачиш її тепер? Вона робила тобі не одно добро вже тоді, коли ти лежав ще в колиці". Не один старець, що прибув сюди з трудом, підпираючи ся палицею, плакав із радости, що бачив її ще перед своєю смертю. Загальне зворушене огорнуло всіх без виїмки. Коли Геновефа прибула на замкове подвірє, побачила вона там усіх благородних пань і панянок, що зібрали ся з цілої околиці повитати графиню. Всіх тішило невимовно, що вже раз виявила ся невинність Геновефи, всі дивували ся, чуючи про її чудесне спасенє. Сей день видавав ся їм днем побіди жіночої вірности й тому був загальним сьвятом для усіх жінок і дівчат. Всі повбирали ся в свою найкрасшу одіж, мов на найбільше сьвято, а на переді всіх стояла прекрасна панянка, убрана в білий довгий стяг із гарним нашийником із жемчугів на шиї. Вона подала Геновефі вінок із вічно зелених міртів, що позацимали білими ніжними цвіточками на знак, що всі признають її невинність і клонять голову перед її вірністю. „Возьми", — сказала панянка, зворушена до глибини, ледви видобуваючи слова зі сльозами — „возьми сей вінок від імени нас усіх; гарнійший від сього вінця — вінець побіди зладив тобі Господь на небі".

Геновефа не знала сеї панянки. Але їй сказали, що сею панянкою є Берта, ся сама добра дівчина, що сім літ тому прийшла перед віконце її вязниці й не мала ще тоді навіть чотирнайцять літ. „Пані", — говорили Геновефі — „отсе була одинокa людина, що в вашім горю й пониженю не забула вас і хотіла улекшити вам горе. Отже вона

нехай буде перша, що бере участь у вашій радості й вашім вивисненню". Коли Геновефа поглянула на дівчину й пізнала на її шиї добре їй відомі жемчуги, тоді пригадала вона собі нараз сю страшну ніч у вязниці. „Боже”, — промовила вона й підняла очі до неба — „хтож то подумав би сеї памятної ночі, коли я сиділа в сих мурах мов бідна грішниця з дитинкою на руках, що я колись поверну сюди з такою славою! Тільки Ти, Боже, один знав се і вже тоді готовив Ти мені отсю велику радість. Боже!” — додала вона, беручи вінок із скромним румянцем з рук Берти. — „Коли Ти тут на землі так підвисшаєш невинність — то щож буде доперва в небі?”

„Так є, ласкава пані!” — сказав Максим. — „Що правда, не все так поважають на землі невинність і рідко коли сьвяткує вона між нами день побіди, як отсе нині. Та Бог дозволяє часом і на се, щоби нам дати бодай малий передсмак сих радостей, які чекають нас у небі”. Опісля звернув ся він до свого пана із словами: „Пане! Протягом сих вісімдесяти літ, які я прожив на сьому сьвіті, часто вступав я до вашого замку упоєний побідою; але ще не дожив я в своєму довгому житю такого сьвята побіди, яке нині уряджено для нашої пані!”

„Максime!” — відповів граф. — „Се сьвято установив сам Бог, бо се є найкрасша побіда — побіда чесноти над злочином!” І всі лицарі та пані признали голосно правду сих слів.

Радощі сего дня, частий плач і говорене утомили Геновефу зовсім. Її відведено до давньої кімнати, якої вона не бачила вже тільки літ. Подякувавши ще раз Богу за свій ратунок, положила ся Геновефа сейчас до ліжка, бо сили опустили її зовсім. А вірна Берта полишила ся при ній і не позволяла нікому иншому услугувати своїй пані.

15. Геновефа бачить ся знова зі своїми родичами.

Підчас коли на замку Зіґфріда панувала вже загальна радість, лежала палата родичів Геновефи — князів Брабанту — ще оповита глибоким сумом. Старий Максим просив дуже графа, щоби як раз йому доручено занести радісну вістку про віднайдене Геновефи її старим родичам. Але граф сказав: „Любий старий друже! Лиши ся тут, а сю тяжку дорогу нехай відбуде хто молодший. Таж ти знаєш, як дуже втомив тебе недавний похід і ти сам говорив мені, що се вже твоя остання подорож”. Та Максим відповів: „Божа воля у всім! Відбував я далеко тяжші подорожі підчас війни, то й відбуду також отсю. Позвольте мені, любий паноньку, таки їхати!” „Алеж” — сказав граф — „подумай тільки, що ти старий, а тепер погана дорога й не відповідна пора”. „Се нічого не шкодить!” — відмовив Максим. — „Від коли побачив я свою паню, чую себе від тоді десять літ молодшим. Та й мені здаєть ся, що не можу красше закінчити своїх лицарських походів. Коли відбуду тепер отсей похід, можу вже спокійно спочити. Тоді я старий положу ся й можу спати аж до судного дня!” „Як так”, — сказав граф зворушений — „то їдь, мій старий, вірний товаришу! Возьми собі найкрасшого коня з моєї стайні й добери дванайцять найліпших лицарів для твоєї охорони. Скажи моїм дорогим тестям всьо, що чуєш у своєму серці, бо се саме й я сказав би їм. Нехай тебе провадить Господь і поверне здорово назад у мої рамена!” Також Геновефа казала його ще раз прикликати й переказала ним до родичів се всьо, що може переказати любляча дитина.

Максим не мав цілу ніч спокою. Заки ще зашвигало, побудив він лицарів, поміг їм сам погодувати і посідлати коний і сів поспішно сам на коня та поїхав із своїм почотом. Все їхав він поперед усіх і накликавав аж до втоми: „Ано, товариші,

далі, далі!" Так їхали вони день за днем від раннього ранка до пізної ночі. Товариші питали його: „Чого спішите ся так дуже, пане конюший?" Але він відповів: „Подумайте тільки, яка журба огортає старих родичів, а ми маємо їх звеселити. Коли можна кому зменьшити хоч кілька хвилин терпіня, то не треба зважати на ніякі труднощі й не жалувати своїх костий. Ми так часто їхали з запалом на бій, щоби завдавати рани й спричинити сльози, отже й можемо раз поїхати жвавійше, щоби лічити рани і осушити сльози. Боже, я хотів би, щоби мій кінь мав крила й щоби летів мов бистрий птах!"...

Один старий лицар, в якого замку Максим задержав ся на ніч, сказав йому, що старенький, побожний єпископ Гільдольф, сей самий, що благословив колись подружжя Зігфріда з Геновефою, посв'ячує як раз церков — кілька годин їзди відси. „То мусимо тамтуди сейчас їхати" — сказав Максим. — „Єпископ мусить також дізнати ся про сю веселу вістку. А що він є дуже розумна людина, то хочу його запитати о раду, як би то найліпше повідомити про всьо родичів Геновефи. Я вже думав багато про се в дорозі, та не міг видумати нічого путнього. Найрадіше крикнув би я їм відразу: Геновефу вже знайшли! Вона жие! Але так не можна робити. Бо я знаю сам по собі, як то я, хоч старий войовник, перелякав ся дуже на вістку про відшуканє графині. Несподівана радість могла би просто вбити старих. Треба би їм усьо розказати поvoli й приготувити їх на се — а сього вже я не вмію. Я вмію тільки добре рубати мечем, але говорити — се вже не моя річ. Тут старенький єпископ порадить найліпше. Бо він уміє добре захоплювати серця словами".

Максим поїхав сейчас із своїми товаришами до єпископа і розказав йому всьо. — Єпископ дуже сим утішив ся, похвалив голосно Господа й сказав до Максима: „Будь спокійний, старий при-

ятелю! Бог дає вже сам так, що всьо виходить найкрасше. Я мав саме і так їхати до родичів Геновефи. Отже поїдемо разом”.

Сбое князі Брабанту обходили що року день, в якім вони одержали вістку про страчене Геновефи, сумним сьвятом у замковій каплиці. Як раз настав тепер такий день і вони сиділи в кімнаті глибоко засумовані. Вони дуже постаріли ся і їх волосє з гризоти посивіло зовсім. Вони були одягнені в жалібну одіж; а княгиня навіть не скидала від сього памятного дня з себе чорної одежі. Вже був час починати богослужене і всі чекали тільки прибуття єпископа, котрого вони, як що року, запросили відправити службу при сїм вівтарі, при котрім Геновефа брала з його рук шлюб.

Князь мовчав і думав з гірким болем: „Се страшна річ, що наш княжий дїм мусить пережити таку ганьбу й вимерти так безслідно. Та, Господи, нехай буде Твоя воля!” Княгиня зітхала: „Боже, яке се страшне, що ми стратили таку любов дитину — і то з рук ката! Геновефо! Геновефо! Ми думали, що ти станеш при нашій смерті як ангел спокою й замкнеш наші очі, а так — що стало ся з тобою! Але, Боже, Ти знаєш, що робиш!”

Ледви вона се виговорила, як у кімнату вступив преосьвящений єпископ. Його лице сіяло небезною радістю. „Полишіть уже свій смуток і радуйте ся о Господі!” — промовив він і почав з одушевленем та зворушенем говорити про дивні дороги Божого Провидіння; порівнав їх смуток із смутком Якова, котрому пірвано сина Йосифа; опісля змалював радість Якова, коли він віднайшов Йосифа. Слова єпископа захопили обоїх князїв глибоко. Їх серця успокоїли ся і мимовільна потїха наповнила їх душі. „Колиб ми так могли ще хоч раз побачити нашу Геновефу!” — зітхнула княгиня. „Тут на землі вже її не побачимо”, — відповів князь — „але в небі певно будемо її огля-

дати". „Ще й тут на землі побачите її!" — сказав єпископ. — „Бо ще й тепер творить Господь великі діла. Він завдає рани і лічить їх опісля. Він, Бог Якова і Йосифа, живе ще. Він, що скріпив ваше серце до перенесеня болю, скріпить його й тепер, щоби ви могли знести радість. Місто похоронних пісень, які маємо як раз співати в церкві, заспіваймо радісне: Тебе Бога хвалим! Бо Геновефа жие й ви побачите її!" Родичі поглянули на нього здивовані. Страх переймив їх від отсих важких слів. Надія й обава бороли ся в їх серцях і вони не хотіли ще повірити сьому, що він говорив.

Тоді єпископ отворив двері, за котрими стояв старий Максим із бучим серцем і сказав: „Отсе чоловік, що розкаже вам про всьо". Максим підійшов ближше й крикнув: „Вона жие! Зовсім певно. Отсими моїми очами бачив я її, отсими моїми ухами чув я її голос, отсею рукою дотикав ся її руки". Вістка: „Геновефа жие!" пронесла ся миттю по всій палаті. Всі слуги князя і всі служниці княгині впали до кімнати перестрашені й утішені. А Максим розказував тимчасом усьо докладно й сльози наповняли його очі й не давали йому говорити. — Всі стояли довкола з плачем, а князь і княгиня сиділи непорушно бліді й перелякані не знаючи добре, що дієть ся з ними!

Та вкінці, коли вони вже не могли сумнівати ся в правдивість слів Максима, бо його товариші потвердили всьо також, тоді їм здало ся, нимов би вони пробудили ся з глибокого сну. Відразу віджили вони на ново й сказали: „Тепер жили ми вже досить на сім сьвітї — хочемо тільки ще побачити нашу Геновефу; тому їдемо зараз до неї". Подякувавши Богу за віднайдене Геновефи, удали ся вони сейчас у дорогу, а побожний єпископ і чесний Максим з численним почотом товаришили їм.

Тимчасом Геновефа прийшла значно до сил при старанній опіці з боку мужа, а на її лиці з'явив ся знова лагідний румянець. Одиноким її бажанєм

тепер було побачити своїх дорогих родичів. Але скорше, чим вона могла сього надїяти ся, прибули вони до замку Зігфріда. Вони привитали ся з Геневефою серед горячих сліз. Їх радості й зворушенню не було кінця.

А коли вони побачили гарного хлопчика, скрикнули обоє відразу: „Так се наш внук! Ходи ходи, дитинко, нехай тебе уцілуємо!” Дідо взяв його на руки й промовив: „Нехай Бог благословить тебе, дитиночко!” А бабука притулила його до себе й промовила також: „Нехай тебе Господь благословить, кохана солоденька дитинко!” І обоє подякували опісля Богу й подивлялися Його дивні установи.

Тепер доперва увійшов у кімнату побожний єпископ. Геневефі здавало ся, що вона бачить перед собою небесного посла. Єпископ поблагословив усіх і промовив: „Тепер, Геневефо, ти щаслива і велике твоє щастє, бо воно окуплене великим горем. Терпіне — отсе тая дорога, що зносить нас понад туземне житє до неба. Геневефа утвердила ся тепер у вірі Бога, в терпеливості в зношеню горя і в любови власних ворогів; граф Зігфрід знає тепер з досвіду, яке се велике нещастє непосдержна пристрасть; Гореслав навчив ся у пущі лїпше пізнавати Бога, чим міг би се зробити у графськїм замку; а родичі Геневефи, котрі вже втратили надїю на свою дитину, пізнали, що всьо на сьвітї марне, і що єдине добро — се небо. А тепер, коли ми зискали тільки на зрозуміню чесноти, тепер ми всі зійшли ся знова разом як і давнїйше, ще й побільшило ся число нас, бо з нами є отся мала дитина. Щасливий сей, кому судило ся перетривати горе й вийти з нього побідносно! Ви всі зискали вінець безсмертного житя!”

16. Терпіня Геновефи стають благословенем для цілого краю.

Як тільки рознесла ся вість, що Геновефа значно ліпше і що вона вже прийшла троха до себе, приходило до неї кожного дня багато людей щоби її побачити. А Геновефа говорила з кождим і казала кожного допускати до себе. І хоч цілі гримади селян входили деколи в кімнату, то всі вони заховували ся так тихо, що не мучили своєї пані.

Геновефа лежала звичайно на своїм пишній ліжку або сиділа убрана в білу одіж на великій кріслі. Її бліде лице було таке гарне, що всім здавало ся, немов би ясне проміне окружало його. Люди слухали її слів з дивною побожністю.

— „Мої дорогі!“ — говорила вона раз до них — „Тішить мене, що ви памятаєте все про свою паню і я дякую вам за се. Мій Боже, знаю, що не один з вас має тяжку журу на душі й мусить багато терпіти. Але любіть тільки Бога й уповайте на Нього, а не вдавайте ся в розпуку. Він спасе вас від сього горя. І де біда найбільша, там Його поміч найблизша. Я се знаю сама по собі.

Будьте вдоволені сим, що маєте й вдовольняте ся малим. Бо хоч як ви убогі, то все таки маєте далеко більше, чим я мала в лісі. Ви маєте хату одіж, теплу страву. А більше й не треба нікому.

Тільки треба, щоб ви не забували ніколи на Бога й молили ся все. Бо хто з Богом, Бог з ним. А молитва покріплює наші сили й не дає нам упасти в горю. Я се знаю, бо я сама таке перебула.

Коли ви із своєю совістю не в порядку, то злучіть ся як найскорше з Ісусом Христом. Бо Його післав Бог як заступника людей. Він поєднає нас з Богом. Він пролив свою кров за наші гріхи. І нехай ніхто не каже, що він без гріха, але нехай ви знає свої гріхи перед Богом, а дізнає прощення.

Слухайте тільки слів св. Євангелія, а зрозумієте всьо краще, чим се я вам можу витолкувати.

ти. І не тільки слухайте св. Євангелія, а й поступайте так, як воно наказує! Бо є Боже слово, котре має силу кожного ушчасливити. Також поважайте св. хрест, бо в хресті є спасенє. Хрест приніс нам Христос як символ терпіня і спасеня. І тому не будемо на нього забувати ціле жите і йти сею дорогою, яку вказав наш Божественний Спаситель — правда, ми підемо разом сею дорогою?" І всі присутні мусіли їй обіцяти, що послухають її.

Батьків родин взивала вона до згоди й перестерігала їх перед ревнованем. „Ніколи не вірте злим язикам, бо се заколотить вам спокій" — говорила вона, а всі вірили їй, бо знали, що вона сама перетерпіла багато з сеї причини.

А матерям говорила вона: „Подивіть ся на ваші діти! Вони ще щасливі, доки родичі дбають про них. Але певно прийде в житю хвиля, коли їх веселе личко засмутить тяжка жура, а їх ясне чоло пооре непевність о завтрішний день. Тому виховуйте їх так, щоб вони були на всьо готові. Дайте їм кріпку віру в серце, щоб вони мали в горю на що оперти ся, а тоді житєві бурі перелетять над їх головами певно безслідно".

А Гореслав не пускав ні одної дитини з замку без дарунку. І так стало терпіне Геневефи благословенем для цілої околиці, бо всі могли від неї багато навчити ся.

17. Що стало ся з Гольом?

Люди, що вертали від Геневефи, хотіли також бачити Голя. Суд засудив його як великого злочинника на смерть. Чотири коні або чотири воли мали його розірвати на кусні. Але граф дарував йому жите, однак не міг уже вибавити його від доживотної вязниці. Вязничний сторож, що показував людям Голя, не мав цілий день спокою. Але

він робив се радо. „Дивіть ся тільки”, — говорив він — „там на горі бачили ви образ сьвятої невинности, а тут бачите образ страшного гріху”.

Він сходив із ліхтарнею й ключами вузкими сходами в долину. Коли він отворив тяжкі, залізні двері й показував всім Голя, осьвітченого червоним сьвітлом ліхтарні, обняв людей великий переляк. Бо Гольо виглядав страшно. Довге волосе звисало йому з чола, а розхрістана борода спадала на груди. Його лице було біле як стіна, а очі сьвітили поганим огнем. Сумліне гризло його часом так дуже, що він став божевільний, ревів дико і бив головою об мури. А навіть тоді, як він був троха при собі, говорив він від річи сам з собою.

„Дурень! Дурень! Який я був дурень!” — кричав він часто. — „Горе тому, чиє серце опанують пристрасти, так, що заглушать голос совісти! Зразу може він мати якусь непевну радість, але його кінець буде все страшний! Він ступає по цв'ітах, але нараз паде він у пропасть, яку скривали цв'іти. Йому здаєть ся, що він простягає руку до рожевого корча, але нараз виходить з нього гадюка й кусає його!”

Часом питав ся він: „Люди, чи се правда, що знайдено Геновефу й її дитину? Чи се правда, чи се мені тільки так сніло ся? Так! Так! Се правда! Бо дивіть”, — говорив він плачливим голосом — „Бог покарає за гріх: у вязницю, де я замкнув Геновефу, кинув Він тепер мене! Так вона сиділа тут, на сій підлозі! Чи вірите тепер, що Бог є справедливий?”

Другий раз крикнув він: „Слава Богу! Приходьте відвести мене на місце страчення? Я йду радо, я готовий! Я пролив невинну кров, бо вбив невинну жінку й малу дитину. Струї сліз, що пливуть із моїх очий не зможуть змити слідів сеї крові! Тому ведіть мене — нехай уже раз скінчить ся моя мука!”

А в хвилі, коли грижа совісти відбирала йому

зовсім пам'ять, кричав він до людей, що приходили до нього: „Чого ви тут прийшли!? Я бачу — ви всі злочинці! Невинна кров спливає по ваших руках!... Дивіть, тут, де я сиджу тепер — тут буде ваше місце. Всі злочинники придуть сюди”.

Перестрашені діти, почувши таке, почали кричати й плакати; а всі старші постановили собі св'ято вистерігати ся всяких тяжких гріхів, щоби охоронити ся перед гризою совісти.

В таких страшних муках жив Гольо довгі літа — і чи мав хоч лекшу смерть, ніхто не знає.

18. Пошановане пам'яті Геневефи.

Очевидно, що люди, вийшовши від Голя з в'язниці, хотіли ще й бачити ланю, котра колись живила Геневефу. Граф казав для неї вибудувати гарну стайню. Вона ходила собі свobodно по замковім подвір'ю. Часто вибігала вона навіть сходами на гору й приходила до Геневефи. Вона була дуже ласкава, підходила до всіх і їла їм з рук. Ловчі пси не займали її. „Боже!” — говорили люди — „колиб не се звір'ятко, була би наша графиня певно згинула!” „Тому не треба мучити ніякого звір'ятка” — навчала служниця, що мала ходити коло лані. — „Коже звір'ятко є позиточне і ми не знаємо, чи воно не стане нам колись у пригоді. Та передовсім шануйте свою худобу, бо вона живить вас і працює на вас тяжко!”

Як довго ще жила Геневефа, ніхто не знає. Але се певне, що її жите плило вже серед тихої радості й вона робила другим багато добра. Кажуть, що її смерть була подібна до заходу сонця погідним весняним вечером.

На її похорон зійшло ся безліч народу. Всі плакали за нею — а найбільше Зігфрід і Гореслав. А ланя положила ся на її гріб, не хотіла вже прий-

мати ніякої поживи і так згинула з туги за своєю панею.

Серед ліса, коло печери Геновефи, велів граф збудувати гарну церковцю, яку посвятив сам єпископ. Ціле жите Геновефи списано гарним письмом на стінах сеї церковці. Люди приходили сюди й молили ся за її душу, а кождий старав ся наслідувати її побожність.

Замок Зігфріда вже давно в руїнах — ледви троха мурів лишило ся до нині з нього; але пам'ять про Геновефу, що там мешкала, живе й до нині в устах люду.

